

PROGRAMI

I PËRGJITHSHËM
KOMUNAL

2021

-

2025

komunaime
bëhu pjesë e zgjidhjes

PËRMBAJTJA

HYRJE: DECENTRALIZIMI FUNKSIONAL PËR ZHVILLIM TË BARABARTË	2
DECENTRALIZIMI FISKAL FUNKSIONAL	2
ZHVILLIMI I BARABARTË RAJONAL	7
AVANCIMI I KORNIZËS LIGJORE TË VETËQEVERISJES LOKALE	8
1. KOMUNA E QEVERISUR MIRË DHE ME DEMOKRACI PJSËMARRËSE	9
QEVERISJA E MIRË DHE TRANSPARENCA	10
DECENTRALIZIMI DHE BASHKËPUNIMI NDËRKOMUNAL	13
DEMOKRACIA PJSËMARRËSE	14
2. ADMINISTRATA KOMUNALE EFIKASE, MODERNE DHE NË SHËRBIM TË QYTETARËVE	17
SHËRBIME KOMUNALE CILËSORE PËR TË GJITHË	17
TRANSFORMIMI DIGJITAL	19
SIGURI NË ÇDO CEP TË KOMUNËS	23
3. KOMUNA E MIRËQENIES PËR TË GJITHË	25
MBROJTJA E NATYRËS DHE E MJEDISIT JETËSOR	25
SHËNDETËSIA	30
ARSIMI	32
MBROJTJA SOCIALE DHE POLITIKAT INKLUZIVE	39
KULTURA	41
SPORTI	43
4. KOMUNA ME ZHVILLIM TË QËNDRUESHËM LOKAL	45
ZHVILLIMI I EKONOMISË LOKALE DHE I PUNËSIMIT	45
TURIZIMI	48
5. KOMUNA ME REND DHE PLAN NË ÇDO CEP	49
PLANIFIKIMI URBAN DHE RURAL	49
MOBILITETI	50
BANIMI I QËNDRUESHËM DHE I PËRBALLUESHËM	52

Hyrje: decentralizimi funksional për zhvillim të barabartë

Ky program është rezultat i një procesi disamujor i reflektimit të departamenteve të Aleancës për Shqiptarët dhe Alternativës, me mbështetjen e qendrave të tyre analitike dhe të përfaqësuesve të tyre të zgjedhur.

Përpilimi i tij është bërë përmes një procesi pjesëmarrës dhe konsultativ me anë të platformës elektronike komunaim.mk, ku jemi munduar të integrojmë sa më shumë që ishte e mundur kontributet, idetë dhe sugjerimet e qytetarëve, anëtarëve dhe aktivistëve të Aleancës për Shqiptarët dhe Alternativës.

Programi i përgjithshëm **komunaim** është sintezë shumë e gjerë e propozimeve dhe kontributeve të ndryshme të zyrtarëve dhe përfaqësuesve të zgjedhur të Aleancës për Shqiptarët dhe Alternativës, në drejtim të të gjitha komunave ku garojmë në zgjedhjet lokale 2021, pavarësisht nga madhësia dhe specifikat e tyre. I takon secilës komunë veç e veç, sipas karakteristikave lokale, të definojë masat specifike mbi bazën e orientimit të këtij programi të përgjithshëm.

Masat e propozuara në këtë program nuk janë medoemos përgjegjësi direkte e autoriteteve lokale, por ato pasqyrojnë në mënyrë gjithëpërfshirëse dhe koherente politikat që Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa synon të zbatojë në nivelin lokal.

Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa beson se decentralizimi dhe fuqizimi i mëtejshëm i komunave tona varet në masë të madhe edhe nga politikat dhe infrastruktura rregullative në nivelin qendror. Ne do të vazhdojmë të ndjekim dhe të shtymë disa prioritete horizontale të identifikuar në programin tonë qendror “Shtet për të Gjithë” 2020-2024. Këto prioritete kanë të bëjnë me parakushtet themelore për një vetëqeverisje lokale efikase, eficiente dhe në shërbim të interesit dhe nevojave të qytetarëve në nivelin lokal, me synim të ofrimit të një shërbimi cilësor dhe të barabartë për të gjithë.

Decentralizimi fiskal funksional

Ndërtimi i një sistemi demokratik është i lidhur ngushtë me procesin e decentralizimit. Sa më i decentralizuar të jetë pushteti, aq më demokratik është vendi dhe qytetarët janë më aktiv në vendimmarrje.

Maqedonia e Veriut është zotuar të arrijë një zhvillim të ekuilibruar dhe të qëndrueshëm në të gjithë territorin, bazuar në modelin e zhvillimit policentrik. Kjo përfshin zvogëlimin e pabarazive midis dhe brenda rajoneve planore, rritjen e

konkurrueshmërisë së rajoneve planore, ruajtjen e identitetit të tyre, rivitalizimin e fshatrave dhe zonave me nevoja specifike zhvillimore, si dhe mbështetjen e bashkëpunimit ndërkomunal dhe ndërkufitar.

Në parim, së paku 1% e Prodhimit Bruto Vendor (PBV) duhet të alokohet për zhvillim rajonal përmes buxhetit të shtetit. Këto fonde duhet t'u shpërndahen rajoneve në bazë të klasifikimit të rajoneve: 70% të fondeve duhet të përdoren për financimin e projekteve për zhvillimin e rajoneve planifikuese, 20% për financimin e projekteve për zhvillimin e zonave me nevoja specifike të zhvillimit dhe 10% për financimin e projekteve për zhvillim rural.

Megjithatë, edhe përkundër rritjes së investimeve në zhvillim të barabartë rajonal gjatë viteve të fundit, arritja e caktuar të 1% të PBV-së mbetet ende shumë larg dhe detyrimi ligjor nuk zbatohet: vetëm 452,88 milion denarë, apo rreth 7,36 milion euro, janë ndarë në buxhetin e vitit 2021 dhe 479,5 milion denarë, apo 7,8 milion euro janë planifikuar në buxhetin e vitit 2022. Kjo, natyrshëm, ndikon drejtpërdrejtë në forcimin e mëtutjeshëm të pabarazisë në zhvillimin lokal dhe rajonal dhe vazhdimin e logjikës eksploative përmes një rishpërndarje të padrejtë.

Sa i përket raportit ndërmjet të ardhurave të vetëqeverisjes lokale dhe të ardhurave të përgjithshme publike, Maqedonia e Veriut është nën mesataren e rajonit dhe atë evropiane, me vetëm 15,7%, krahasuar me 17,3% në Evropën Juglindore dhe 23,5% për BE-në. Të ardhurat e përgjithshme të komunave në Republikën e Maqedonisë së Veriut janë 4.9% e PBV-së, krahasuar me 6,0% në Evropën Juglindore dhe 10,7% në vendet e BE-së (NALAS, 2020).

Ky disbalanc ka burimin në Ligjin për Financimin e Njësive të Vetëqeverisjes Lokale i cili përcakton se:

- janë disa lloje të të ardhurave tatimore në nivelin lokal: 1) tatimi në pronë; 2) tatimet e trashëgimisë dhe dhuratave; 3) tatimi për transferimin e pasurive të paluajtshme; dhe 4) çdo taksë tjetër që është futur me ligj. Të tre tatimet që janë të hyrat vetjake të komunës rregullohen me Ligjin për tatimin e pronës (2004).
- komuna merr 3% të tatimit mbi të ardhurat personale të banorëve të përhershëm ose të përkohshëm në territorin e saj dhe 100% të tatimit mbi të ardhurat e zejtarëve në territorin e komunës.
- Ligji për buxhet përcakton pjesëmarrjen e komunave në të ardhurat nga TVSH-ja, grante për qëllime specifike, grante kapitale, donacione të kapitalit dhe grante për detyra të transferuara.

Në praktikë, struktura e të ardhurave të vetëqeverisjes lokale vuan nga një disbalanc i theksuar në favor të donacioneve të kapitalit (të njohura ndryshe si bllok dotacione), të cilat përbëjnë 51% të të ardhurave të komunave. Të hyrat vetjake kontribuojnë rreth 34% në të ardhurat totale komunale, pasuar nga tatimet tjera me 7%, donacionet e përgjithshme me 4% dhe donacionet për investime kapitale me 3%. Mesatarja e Ballkanit Perëndimor sa u përket

të hyrave vetjake qëndron në 39%, pasuar nga grantet e përgjithshme me 21%, donacionet e kapitalit me 18%, tatimet tjera me 14% dhe donacionet për investime me 7% (NALAS, 2020).

Donacionet e kapitalit përcaktohen nga qeveria dhe përdoren për financimin e projekteve të infrastrukturës, e jo për të siguruar funksionimin e përgjithshëm dhe përmbushjen e mandatit të komunave. Këto grante menaxhohen nga ministritë dhe fondet e ndryshme shtetërore, të cilat shpeshherë ndikohen nga interesat politike dhe janë të autorizuar të ndalojnë pagesën e granteve nëse ka ndonjë parregullsi të raportuar ose vërejtje. Donacionet e kapitalit gjithashtu caktohen dhe jepen në përputhje me Ligjin për vetëqeverisjen lokale për programe specifike.

Ky model i decentralizimit ka krijuar pabarazi shumë të madhe ndërmjet komunave sipas kriterit të të ardhurave për kokë banori. Si pasojë, komunat tona janë të nën financuara në krahasim me vendet e BE-së dhe ato të Ballkanit Perëndimor, ato janë të zhytura në borxhe gjithnjë në rritje, dhe si pasojë, një gamë e gjerë e kompetencave të transferuara nuk kanë mbulesë të mjaftueshme financiare.

Komunat tona shpenzojnë mesatarisht vetëm 282 euro në vit për kokë banori, krahasuar me 500 euro në Evropën juglindore. Shpenzimet e vetëqeverisjes lokale janë vetëm 4,9% e PBV-së dhe 16,1% e shpenzimeve publike, ndërsa në vendet e rajonit mesatarja është 6.9% e PBV-së, kurse në vendet e OECD-së vetëqeverisja lokale shpenzon mesatarisht 9,2% të PBV-së dhe 28,7% të shpenzimeve të përgjithsme publike (NALAS, 2020).

Më të dëmtuarit nga ky realitet natyrisht janë qytetarët, të cilët nuk gëzojnë shërbimet të cilat u takojnë me Kushtetutë dhe me ligj. Ky problem është edhe më i theksuar në komunitetet e vogla dhe ato rurale, të cilat janë edhe më të diskriminuara pasi që standardi i njëjtë i shërbimeve publike duhet të sigurohen me buxhete shumëfish më të vogla për kokë banori.

Anashkalimi i interesave të qytetarëve dhe vazhdimi i diskriminimit në baza etnike dhe rajonale mund të shkaktojë kriza të reja për vendin. E kaluara dhe e tanishmja imponojnë reforma të domosdoshme, pasi që për vite me radhë institucionet qendrore kanë dëshmuar se nuk kanë gatishmëri t'i tejkalojnë preferencat politike dhe të përballen me nevojat e qytetarëve.

Andaj, Koalicioni Aleanca për Shqiptarët & Alternativa do të vazhdojë të angazhohet për një model të mirëfilltë decentralizimi, që mundëson vetëqeverisje lokale efikase dhe eficiente, e cila plotëson nevojat e qytetarëve dhe i jep fund politikës së shantazhimit dhe të kushtëzimit të komunave nga niveli qendror përmes sistemit të donacioneve të kapitalit.

Synimi ynë kryesor është që të ardhurat e komunave nga 15,7% sa janë tani, të arrijnë në 30% të të ardhurave të përgjithshme publike, duke mundësuar autonomi fiskale të qëndrueshme për vetëqeverisjen lokale. Për arritjen e këtij synimi, do të angazhohemi për prioritetet në vijim.

- ✓ **Modeli i decentralizimit funksional.** Decentralizimi aktual institucional është bazë për krijimin e pabarazisë në të ardhura për kokë banori. Ky model decentralizimi e lidhë bartjen e kompetencave me ekzistimin e institucioneve në sektorë përkatës. Për shkak të dezinvestimit historik në rajonet shqiptare, ballafaqohemi me mungesë të institucioneve gjegjëse. Kjo pamundëson alokimin e mjeteve nga donacionet e kapitalit qeveritarë në nivelin lokal, që është formë e padrejtë dhe burim diskriminimi. Kalimi në modelin funksional ku subvencionet janë të përgjithshme dhe synojnë rritjen e kapacitetit të përgjithshëm të komunave për të përmbushur misionin e tyre ligjor, mundëson financimin e nevojave të qytetarëve dhe jo të objekteve.
- ✓ **Fondi komunal.** Krijimi i fondit komunal, i bazuar në përvojat evropiane, do të mundësojë dotacione të përgjithshme, pa asnjë alokim drejt ndonjë misioni apo projekti specifik. Qëllimi kryesor është që t'u mundësohet komunave të përmbushin mandatin e tyre të përgjithshëm sipas kompetencave të tyre të cilat burojnë nga rregullimi i vetëqeverisjes lokale. **Ky fond të mund të financohet përmes ndryshimit të formulës për shpërndarjen e TVSH-së dhe rritjes së përqindjes së TVSH-së që u kthehet komunave nga 4,5% në 10%. Në komunat ku pasuritë natyrore menaxhohen nga pushteti qendror, do të caktohet përqindja e të ardhurave që u kthehen komunave, në raportin 80% për nivelin lokal, 20% për nivelin qendror.**
- ✓ **Miratimi i Planit për revitalizimin e vendbanimeve prej 500 milionë euro do ta përmirësojë standardin jetësor dhe mirëqenien e qytetarëve.** Me këtë iniciativë do të hartohet një program i investimeve publike për nevojat elementare jetësore, si ujë për pije, kanalizim, asfaltim dhe ndriçim të vendbanimeve. Me këtë do të mundësojmë kushte më të mira dhe standard normal jetësor. Ky plan do të realizohet nga ndërmarrjet vendore, me çka do të stimulohet edhe punësimi.

- ✓ **Krijimi i një institucioni qeveritar financiar për kreditimin e komunave me kushte të volitshme (norma e interesit 1%),** që do të shërbente si mbikëqyrës i financave komunale, por edhe si burim i financimit të komunave. Huamarrjet e komunave do të jenë të kushtëzuara vetëm për investime kapitale lokale.

- ✓ **Rritja e kompetencave të komunave në menaxhimin e pasurive natyrore,** si uji, pyjet dhe minierat. Do të bëhet ndarja e të ardhurave ndërmjet pushtetit qendror dhe atij lokal në raport 20/80.

Zhvillimi i barabartë rajonal

Pabarazitë financiare dhe fiskale në Maqedoninë e Veriut, për sa u përket komponentëve të zhvillimit, janë shumë të larta dhe ato e kanë thelluar hendekun midis komunave rurale dhe atyre urbane, por edhe midis rajoneve. Rajonet Jugperëndimor, Verilindor dhe Pollogu ngecin dukshëm në krahasim me rajonet e tjera, si pasojë e dezinvestimit permanent nga qeveria qendrore dhe e nënfinancimit të institucioneve të vetëqeverisjes lokale.

Rajoni i Pollogut mbetet më i diskriminuari në fushën e investimeve kapitale me 1.032 denarë për kokë banori, krahasuar me 1.693 denarë në rajonin Juglindor apo 1.947 në rajonin e Vardarit. Në rajonin e Shkupit, realizohen 65% më shumë investime kapitale për kokë banori në krahasim me nivelin mesatar të realizuar në Maqedoninë e Veriut dhe 356% më shumë se në rajonin e Pollogut.

Diskriminimi është poashtu i theksuar përbrenda rajoneve. Kështu, në rajonin e Shkupit, investimet për kokë banori në komunën urbane të Qendrës janë prej 5.309 denarë, krahasuar me vetëm 85 denarë në komunën rurale të Haraçinës.

Këto të dhëna dëshmojnë thellimin e pabarazisë si rezultat i politikave diskriminuese të zbatuara nga niveli qendror, që vijnë si pasojë e mosrespektimit të ligjit për zhvillim të barabartë rajonal. Kjo, natyrshëm, ndikon drejtpërdrejtë në forcimin e mëtutjeshëm të pabarazisë në zhvillimin lokal dhe rajonal dhe vazhdimin e logjikës eksploative. Këtë argument e forcojnë edhe mjetet e ndara në vitin 2020 për zhvillim të barabartë rajonal prej vetëm 7,35 milionë eurosh, edhe përkundër detyrimit ligjor prej 1% të PBV-së.

Andaj, në funksion të ndaljes së diskriminimit të mëtejshëm dhe nxitjes së zhvillimit ekonomik të rajoneve, Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa vazhdon të angazhohet për prioritetet në vijim.

- ✓ **Shndërrimi i rajoneve aktuale planore në Qendra të Avancuara Administrative**, në mënyrë që pasqyrimi dhe shtrirja e të gjitha niveleve të pushtetit ekzekutiv (ministri, ndërmarrje publike, agjenci, drejtori, shoqëri aksionare) dhe gjyqësor (gjykata dhe prokurori të apelit) të bëhet sipas modelit të rajoneve e jo si modeli aktual që shkakton disbalancë dhe diskriminim.
- ✓ **Zhvillimi i barabartë i zonave ekonomike, si në përkrahje financiare të shtetit për ndërtimin e infrastrukturës, ashtu edhe në shpërndarjen e investitorëve.** Nevojitet status i veçantë për zonën e Vizbegut, përmes centralizimit të kompetencave urbanistike dhe infrastrukturore në një institucion shtetëror. Përveç kësaj, duhet të bëhet edhe barazimi ligjor dhe investues i zonave të lira ekonomike të Vizbegut, Strugës, Kërçovës, Tetovës dhe Likovës me zonat e tjera ekonomike, siç janë investimet në infrastrukturën rrugore, elektrike, kanalizimin dhe ujësjellësin.

Avancimi i kornizës ligjore të vetëqeverisjes lokale

Agjenda legislative e Koalicionit Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa në nivel qendror, me qëllim të forcimit të rritjes së subsidiaritetit dhe kapacitetit të komunave për të përmbushur misionin e tyre, do të përfshijë masat në vijim:

- ✓ **Avancimi i kornizës ligjore për emërimet nga ana e këshillave komunale në institucionet kulturore dhe të trashëgimisë si dhe në kuadër të policisë**, në mënyrë që emërimi i drejtorëve të teatrove dhe institucioneve tjera kulturore të qytetit, por edhe krye shëfët e policisë në stacionet policore, udhëheqësit e krim-technikës si dhe të administratës policore të jenë kompetencë komunale.
- ✓ **Rivlerësimi i organizimit të gjykatave themelore dhe të apelit në bazë të rajoneve planore**, me synim të rritjes së efikasitetit, afërsisë me qytetarin, përfaqësimit dhe të besueshmërisë, si dhe të uljes së ndërhyrjeve politike.
- ✓ **Transferimi i mbrojtjes sociale në kompetencën e vetëqeverisjes lokale.**

1. Komuna e qeverisur mirë dhe me demokraci pjesëmarrëse

Debati i ideve, mbrojtja e interesit të përgjithshëm, përballja e pikëpamjeve dhe bindjeve, mbrojtja dhe promovimi i komunës si dhe kontributi i dhënë në jetën shoqërore janë parimet kryesore të angazhimit politik në baza ditore.

Puna e përfaqësuesve lokalë është jetike për vitalitetin e demokracisë. Ata janë shumë shpesh në vijën e parë për të ngritur shqetësimet e qytetarëve pranë nivelit politik dhe rezultatet e punës së tyre janë gjithashtu më të prekshme në jetën e përditshme të qytetarëve. Shumica dërrmuese e zyrtarëve të zgjedhur komunal, gra dhe burra të angazhuar politikisht, por që politikën nuk e kanë profesion, e kryejnë këtë detyrë me integritet, ndërgjegje dhe kompetencë, shpesh në dëm të kohës së tyre të lirë, jetës familjare apo profesionit të tyre.

Megjithatë, korrupsioni i lartë i politikanëve të partive që tradicionalisht kanë udhëhequr me vendin në dy dekadat e kaluara, korrupsion ky që është endemik dhe i përhapur në çdo sferë të jetës shoqërore, ka dëmtuar në masë të madhe besimin e qytetarëve ndaj politikës dhe çështjeve publike.

Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa konsideron si urgjent rikthimin e besimit të qytetarëve në politikën, në veçanti në komunë, si niveli më i afërt me brengat e përditshme të qytetarëve. Andaj, të gjitha propozimet tona kanë për qëllim avancimin e qeverisjes së mirë dhe etikës në politikë, si dhe mbrojtjen e interesit të përgjithshëm mbi atë individual dhe partiak, për t'i mundësuar secilit qytetar dhe secilës qytetare më tepër mirëqenie dhe më

tepër përfshirje aktive në jetën politike të komunës. Qytetarët këtë presin nga të zgjedhurit e tyre në nivelin lokal dhe këtë ua garanton Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa.

Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa i jep një rëndësi të veçantë komunës sepse fuqizimi i nivelit lokal është pjesë e ADN-në së koalicionit tonë. Përmes kompetencave të tyre dhe afërsisë me brengat dhe nevojat e përditshme të qytetarëve, komunat janë pa dyshim niveli i pushtetit më i aftë për të ndikuar pozitivisht dhe në mënyrë më të drejtpërdrejtë në jetën e qytetarëve. Komunat janë më shumë se kurrë motori i ambicies demokratike, i avancimit të shtetit të së drejtës, i barazisë së qytetarëve para ligjit dhe i zbatimit të tij pa diskriminime, si dhe i pjesëmarrjes qytetare në menaxhimin e publike.

Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa angazhohet për transparencë, llogaridhënie, pjesëmarrje të qytetarëve në vendimmarrje, mbështetje të shoqërisë civile lokale, forcim të solidaritetit, qeverisje të mirë dhe me zero tolerancë ndaj korrupsionit, efikasitet dhe cilësi të shërbimeve komunale, si dhe promovim të projekteve inovative dhe të qëndrueshme për të bërë jetën komunale më dinamike.

Qeverisja e mirë dhe transparenca

Mbrojtja e interesit të përgjithshëm, ndershmëria dhe transparenca në ushtrimin e funksionit publik janë lajtmotivi apo elementet thelbësore të partisë sonë. Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa është dëshmuar në qeverisje lokale si një forcë ku angazhimi i përfaqësuesve politikë të saj është bazuar në bindje dhe parime dhe ku ka mbizotëruar publikja mbi interesat individuale, duke siguruar kështu qeverisje të mirë dhe zhdukje të konflikteve të interesit dhe korrupsionit.

Komuna duhet të jetë pararojë kundër cenimeve që i kanosen demokracisë. Për të përfshirë qytetarët në vendimmarrje dhe në jetën politike lokale, së pari duhet të sigurohet transparencë dhe informim për të kuptuar funksionimin politik dhe administrativ të komunës. Ne angazhohemi për transparencën e plotë të vendimeve politike, përmes të gjitha kanaleve të komunikimit për t'u mundësuar qytetarëve dhe shoqërisë civile që të kërkojnë veprime konkrete dhe llogaridhënie nga përfaqësuesit politikë të tyre.

Qeverisja lokale është laborator i demokracisë, që mundëson forcimin e pjesëmarrjes së drejtpërdrejtë të qytetarëve në debate të caktuara, madje edhe në qeverisje përmes mjeteve siç është buxheti pjesëmarrës, duke i bërë qytetarët përgjegjës në adresimin e sfidave të jetës komunale.

Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa propozon:

- ✓ **Transparencë të plotë për shpenzimet operative (open data)** të zyrës së kryetarit të komunës dhe drejtorëve të ndryshëm komunalë, të ndërmarrjeve publike komunale, dhe atyre ndërkomunale, si dhe të organizatave tjera komunale.

✓ **Zyrë për auditim të brendshëm që i raporton komitetit për auditim.** Kjo do të mundësojë transparencë më të madhe të shpenzimeve komunale dhe pavarësim të funksionit të auditimit të brendshëm nga kontrolli i politikës. Pavarësia e komitetit për auditim do të arrihet duke zgjeruar anëtarësinë e komitetit përtej autoriteve komunale siç janë kryetari i komunës, sekretarit komunal apo udhëheqësi i divizionit të financave, për të përfshirë së paku një auditor të pavarur dhe të akredituar.

✓ **Përmirësimi i mbledhjes së të ardhurave vetjake, i menaxhimit të shëndoshë financiar, i planifikimit ekonomik e financiar dhe i shpërndarjes së burimeve.**

✓ **Kodi i etikës për**

përfaqësuesit politikë në nivel komunal, i miratuar nga këshilli komunal në fillim të mandatit komunal, që përmban një sërë udhëzimesh dhe rregullash për moralizimin e jetës publike. Ky kod etik duhet të adresojë konfliktet e interesit, përdorimin e burimeve komunale, respektimin e procesit të vendimmarrjes dhe sanksionet.

- ✓ **Rekrutim transparent dhe objektiv të personelit komunal dhe të strukturave nën përgjegjësinë e komunave përmes softuereve për burime njerëzore dhe përfshirjes së shoqërisë civile.** Objektivizmi i rekrutimeve në administratë, çerdhe, arsim, ndërmarrje publike, etj. do të sigurohet përmes komisioneve të paanshme për çdo rekrutim, në të cilat do të sigurohet pjesëmarrja e opozitës komunale dhe shoqërisë civile (shoqata të prindërve, Organizata Joqeveritare-OJQ, etj). Do të ndalim përdorimin e tepërt të rekrutimeve të përkohshme, kontratave mbi vepër dhe llojet tjera të rekrutimit që e anashkalojnë parimin e meritës dhe forcojnë klientelizmin.
- ✓ **Rritja e transparencës së arsyeve të pushimit nga puna.** Pushimit nga puna gjithashtu duhet t'i jepet më tepër përmbajtje për të siguruar drejtësi dhe proces të rregullt.
- ✓ **Shkarkimi i menjëhershëm i zyrtarëve komunalë ndaj të cilëve merret vendim gjyqësor i formës së prerë në çështje penale.**

- ✓ **Zhvillimi i interaktivitetit të web faqeve të komunës, përfshirë transmetimin e drejtpërdrejtë të mbledhjeve të këshillit komunal.** Gjithashtu do të sigurohet porositja në distancë e dokumenteve administrative komunale, qasja në dokumentet e mbledhjeve të këshillit komunal dhe të takimeve tjera të hapura për qytetarët, përfshirë botimin e rendeve të ditës dhe procesverbaleve.
- ✓ **Zbatimi i përpiktë i ligjit për përdorimin e gjuhëve dhe garantimi i të drejtave gjuhësore të qytetarëve.**
- ✓ **Përfaqësimi i drejtë dhe adekuat i komuniteteve** që jetojnë në territorin e komunës, si dhe **përfaqësim të ekuilibruar gjinor** në organet komunale.

Decentralizimi dhe bashkëpunimi ndërkomunal

Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa do të angazhohet për forcimin e strukturës institucionale lokale, me qëllim të rritjes së efikasitetit dhe të cilësisë së shërbimeve për qytetarët. Dy akset kryesore dhe komplementare që do të ndjekim drejt këtij qëllimi janë: forcimi i rajoneve planore dhe rritja e bashkëpunimit mes tyre dhe komunave, dhe avancimi i bashkëpunimit ndërkomunal.

Forcimi i rajoneve planore dhe rritja e bashkëpunimit mes tyre dhe komunave

Në përputhje me Kartën Evropiane për Vetëqeverisje Lokale, do të angazhohemi që subvencionet qeveritare për komunat mos të jenë të destinuara për financimin e projekteve specifike, por të jenë të natyrës së përgjithshme dhe të mundësojnë lirinë e veprimit të autoriteteve lokale në fushën e tyre të kompetencës. Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa do të këmbëngul që autoriteteve lokale t'u garantohen burime njerëzore dhe buxhetore të nevojshme për përmbushjen e misioneve komunale të përcaktuara me ligj.

Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa vlerëson se është e domosdoshme që të përmirësohet përdorimi i burimeve publike dhe të forcohet efikasiteti dhe cilësia e shërbimeve publike të nivelit lokal, ndër tjera përmes racionalizimit dhe bashkimit të kostove përmes bashkëpunimit ndërkomunal. Bashkëpunimi i tillë mundëson ekonomi të shkallës dhe ulje të çmimit final të shërbimit për xhepin e qytetarit. Ekonomitë e shkallës i referohen uljes së kostos së një malli apo shërbimi që vjen si pasojë e rritjes së nivelit (apo shkallës) të prodhimit. Sa më e madhe sasia e shërbimit të prodhuar, aq më e ulët është kostoja fikse për njësi. Kjo mund të arrihet vetëm duke zhvilluar një qeverisje të re në nivelin lokal përmes bashkëpunimit ndërkomunal, që bashkon komunat, qytetet dhe viset rurale në një projekt të përbashkët, në koordinim me Qendrat për zhvillim të rajoneve.

Avancimi i bashkëpunimit ndërkomunal

Bashkëpunimi rajonal mundësohet nga legjislacioni vendor por, fatkeqësisht, zbatimi i këtij modeli ka ngecur për shkak të mungesës së vullnetit politik dhe të ekspertizës. Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa synon që të avancojë këtë model të dëshmuar në shumë vende të BE-së në ofrimin e shërbimeve më të afërta dhe më cilësore për qytetarin.

Do të krijojmë sinergji më të shpeshta dhe më të thelluara midis komunave dhe rajoneve planore, bazuar në modelin e bashkëpunimit ndërkomunal dhe të bashkëfinancimit të projekteve nga rajonet planore dhe komunat, me kujdes të veçantë për ruajtjen e interesit të secilës komunë pjesëmarrëse dhe menjanimin të rreziqeve rreth zhytjes në borxhe të bashkëpunimeve të tilla me fajin e keqmenaxhimit financiar nga ana e ndonjë komunë pjesëmarrëse.

Projekte të tilla do të mund të zhvillohen nga së paku dy komuna, duke bashkëpunuar me Qendrën për zhvillim të rajonit të tyre planor, në pajtueshmëri me programin zhvillimor gjegjës, dhe me qëllim të përmirësimit të një shërbimi publik ekzistues apo ofrimit të një shërbimi për të cilin një komunë e vetme nuk mund të veprojë. Fushat tipike në të cilat do të

zhvillohen projekte ndërkomunale janë shpërndarja e ujit të pijshëm, planifikimi hapësinor ose menaxhimi i mbeturinave përmes ndërmarrjeve ndërkomunale.

Në këtë drejtim, do të iniciojmë një debat dhe një reflektim në nivel republikan mbi zgjerimin e modelit të ndërmarrjeve komunale në të gjithë sektorët relevantë me karakter të shërbimit publik, në veçanti energjitë e ripërtëritshme, zhvillim ekonomik, financim të komunave, ruajtje të mjedisit, infrastrukturat dhe proceset arsimore, institucionet kulturore, etj.

Demokracia pjesëmarrëse

Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa beson se demokracia pjesëmarrëse është një plotësim i domosdoshëm i demokracisë përfaqësuese. Por, që pjesëmarrja aktive e qytetarëve të jetësohet, komunat duhet të ndërmarrin iniciativa konkrete: shpërndarje të informacionit, organizim të një dialogu të përhershëm dhe krijim të platformave reale për pjesëmarrjen qytetare.

Ne do të inkurajojmë demokracinë pjesëmarrëse për t'u mundësuar qytetarëve që të rrisin interesimin e tyre për çështjet publike, do të nxisim pjesëmarrjen në jetën e komunës dhe do të rrisim ndikimin pozitiv të qytetarëve mbi përfaqësuesit e tyre të zgjedhur. Një kujdes i veçantë do t'i kushtohet pjesëmarrës së të rinjve, si një grup veçanërisht i marginalizuar në politikat publike. Mungesa totale e përfshirjes së të rinjve në hartimin e politikave publike rezulton me mosbesim të thellë të të rinjve në institucionet publike dhe në partitë politike.

Në këtë rrafsh, propozimet tona janë:

Informimi i qytetarëve

Nuk mund të ketë pjesëmarrje qytetare pa qasje në informacion. Andaj, komunat duhet të rrisin transparencën sa më shumë që të jetë e mundur dhe të shpërndajnë gjerësisht informacione të qarta dhe objektive në lidhje me jetën politike komunale. Për ta arritur këtë synim, komunat duhet të fokusohen në prioritet në vijim.

- ✓ **Rritja e interaktivitetit të web faqes së komunës**, ndër tjera duke zbatuar masa të qeverisjes elektronike siç është porositja online e dokumenteve administrative dhe certifikatave të ndryshme që janë përgjegjësi komunale.
- ✓ **Krijimi i një platforme informative** që u mundëson qytetarëve të përfshihen më drejtpërdrejtë në zhvillimin e projekteve komunale dhe në procese të caktuara vendimmarrëse.
- ✓ **Publikimi dhe thjeshtëzimi i buxhetit komunal** në një formë të qartë dhe vizuale. Transparenca e plotë duhet të bëhet në lidhje me përdorimin e fondeve komunale, që qytetarët të kuptojnë sesi shpenzohen tatimet e tyre dhe sa realizohen premtimet politike.
- ✓ **Publikimi në web faqen e komunës të regjistrit të të gjitha organizatave (OJQ, shoqata, klube sportive, etj.) që marrin subvencione komunale.**
- ✓ **Sinjalizimi i qartë informativ pranë punishteve**, ku sqarohet qëllimi i projektit, kohëzgjatja, kostoja, autoritetet përgjegjëse, përfshirë edhe ilustrime projektuese dhe të dhënat kadastrale.
- ✓ **Krijimi i një aplikacioni komunal** për informim të drejtpërdrejtë të qytetarëve dhe ndërveprim në kohë reale me autoritetet komunale, për shembull, për të raportuar problemet e pastrimit ose parkimit.

Rritja e pjesëmarrjes qytetare

Pjesëmarrja aktive e qytetarëve konsiston në hapjen e mekanizmave të vendimmarrjes komunale për qytetarët. Disa mekanizma kryesore duhet të përdoren për të siguruar këtë pjesëmarrje:

- ✓ **Sistematizimi në secilën komunë të kornizës ligjore për pjesëmarrjen qytetare**, e cila do të zyrtarizojë procedurat informative dhe konsultuese për projekte në lidhje me mjedisin jetësor, urbanizimin, planifikimin hapësinor, etj. Për shembull, në fushën e planifikimit hapësinor, qytetarët do të duhet medoemos të informohen për projektet e reja gjatë një takimi informues me autoritetet komunale. Ata do të kenë të drejtën të kërkojnë shpjegime me gojë ose me shkrim, poashtu përmes e-mailit dhe Kryetari do të jetë i obliguar që të përgjigjet brenda një afati të arsyeshëm.

- ✓ **Sistematizimi në secilën komunë të korrnizës ligjore për menaxhim kollaborativ**, e cila do të zyrtarizojë procedurat informative dhe konsultuese për projekte në lidhje me mjedisin jetësor, urbanizimin, planifikimin hapësinor. Për këtë qëllim do të krijohet një platformë online me qëllim zbatimin e politikave urbane, transformimin e hapësirës dhe përmirësimin e cilësisë së jetës së njerëzve. Kështu komunat do të kenë qasje në një qeverisje bashkëpunuese që promovon koncept modern të zhvillimit hapësinor përmes platformës online ku qytetari është i informuar në kohë reale nga njëra anë dhe nga ana tjetër, idetë, denoncimet dhe mendimi i qytetarit futen në sistem dhe më tej ndiqen proceset në çdo hap.
- ✓ **Qytetarët do të kenë mundësi të njoftohen me të gjitha dokumentet e projekteve të reja infrastrukturore, përfshirë makete projektuese, të cilat duhet të jenë të qasshme në një sallë të dedikuar për këtë qëllim në kuadër të godinës komunale.**
- ✓ **Inkurajimi i mekanizmave të demokracisë pjesëmarrëse lokale**, siç janë iniciativat qytetare, peticionet, pyetjet për kryetarin e komunës dhe këshilltarët si dhe referendumi lokal.
- ✓ **Krijimi i një buxheti pjesëmarrës.** Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa angazhohet për ndarjen e detyrueshme të një buxheti pjesëmarrës në secilën komunë, parametrat e të cilit natyrisht mund të ndryshojnë nga njëra komunë në tjetrën. Një pjesë e buxhetit të përgjithshëm komunal do të ndahet dhe do t'i nënshtrohet vendimmarrjes kolektive komunë – qytetarë, kryesisht në rrafshin e investimeve infrastrukturore nëpër lagje dhe fshatra. Të gjithë qytetarët mbi 16 vjeç do të kenë të drejtë pjesëmarrje. Në përgjithësi, buxheti pjesëmarrës është i organizuar në pesë faza dhe modalitete pjesëmarrëse: 1) Përkufizimi i modaliteteve (përmes shumës së buxhetit dhe rregullativës); 2) Mbledhja e ideve për projekte nëpër lagje dhe fshatra; 3) Analiza e projekteve nga shërbimet teknike të administratës komunale për të verifikuar realizueshmërinë, ligjshmërinë dhe koston; 4) Votimi i projekteve prioritare për secilën lagje dhe fshat; 5) Zbatimi i projekteve.
- ✓ **Sistematizimi i bordeve / këshillave konsultative** (planifikim hapësinor, zhvillimi rural, arsim, aftësim profesional, fëmijët, të rinjtë, të moshuarit, personat me aftësi të kufizuara, etj.) të cilat u mundësojnë zyrtarëve të zgjedhur që të marrin njohuri të hollësishme rreth nevojave të qytetarëve, por dhe qytetarëve pjesëmarrës që të marrin pjesë në jetën politike komunale dhe të shprehin kërkesat e tyre.

2. Administrata komunale efikase, moderne dhe në shërbim të qytetarëve

Shërbime komunale cilësore për të gjithë

Roli jetik i komunës për mirëqenien e qytetarëve nuk ka më nevojë të dëshmohet. Komuna është niveli i pushtetit demokratik më i afërt me qytetarin. Autoritetet komunale janë niveli më i aftë për t'iu përgjigjur nevojave të qytetarëve.

Misioni parësor i komunës është përmbushja e nevojave të qytetarëve, përmes shërbimeve cilësore, posaçërisht të shërbimeve administrative dhe atyre të karakterit publik. Prandaj është e domosdoshme që autoritetet lokale të disponojmë me mjetet e nevojshme për të përmbushur të gjitha kompetencat me karakter lokal.

Komuna do të jetë e hapur për të gjithë pavarësisht përkatësisë etnike, religjioze apo partiake. Do të krijojmë administratë profesionale komunale e cila ka përgatitjen dhe kapacitetet që të ballafaqohet me sfidat bashkëkohore të qeverisjes. Administrata e komunës do të sistematizohet për t'u përshtatur nevojave të qytetarëve duke u bazuar në parimet e meritës dhe kualifikimit si dhe profesionalizmit.

Ne angazhohemi për zbatimin e parimit të subsidiaritetit të Kartës Evropiane për Vetëqeverisje Lokale, e cila përcakton se autoritetet lokale duhet të jenë niveli i privilegjuar

i kryerjes së funksioneve dhe ushtrimit të kompetencave publike, përderisa nuk është vërtetuar që një nivel më i lartë pushteti do të ishte më efektiv.

Me qëllim të rritjes së efikasitetit dhe efektshmërisë së shërbimeve komunale, ne angazhohemi gjithashtu për promovimin dhe zbatimin e modelit të qeverisjes ndër-komunale, krahas forcimit të rajoneve planore dhe rritjes së bashkëpunimit mes tyre dhe komunave.

Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa propozon:

- ✓ **Rritja e motivimit të personelit komunal** duke rritur dinamizmin e politikës së burimeve njerëzore përmes mekanizmave siç janë portfoliot për zhvillim të karrierës (objektivat, indikatorët, vlerësimi, trajnimi, zhvillimi i karrierës, mirëqenia në punë, cilësia e mjedisit të punës, etj.).
- ✓ **Promovimi i dygjuhësisë së personelit komunal përmes organizimit të kurseve falas** për nëpunësit civilë në gjuhën zyrtare të komunës që dallon nga gjuha e tyre amtare.
- ✓ **Trajnimi në IT dhe lincencimi i personelit komunal**, me kosto të mbuluara nga komuna, me qëllim të rritjes së kapaciteteve komunale për transformim digjital.
- ✓ **Instalimi i sporteveve elektronike** që ofrojnë shërbime të përhershme, 24 orë në ditë, 7 ditë në javë, të destinuara për të tërhequr dokumente dhe certifikata komunale, si dhe për të dorëzuar kërkesa administrative të shërbimet komunale.
- ✓ **Organizimi më i mirë dhe i hapur i pritjes së qytetarëve në godinën komonale**: orë më të gjera të hapjes që korrespondojnë me nevojat e qytetarëve, sistem të tiketave,

sinjalizimi vizual i godinës në bazë të shërbimeve komunale, mini biblioteka dhe kënd të lodrave në sallën e pritjes, etj. Qytetarët do t'i marrin të gjitha shërbimet e nevojshme nga autoritetet lokale dhe qendrore në një vend të hapur.

- ✓ **Qasje më e mirë në infrastrukturën komunale për personat më lëvizshmëri të zvogëluar.** Kjo vlen si për administratën komunale ashtu edhe për objektet sportive, dhomat në dispozicion të shoqatave lokale, qendrat kulturore, etj, përfshirë sinjalizimi me alfabet Braille.
- ✓ **Hapja e zyrës së veçantë për diasporën** ku nëpërmjet digjitalizimit do të ofrohen shërbime administrative, qofshin të nivelit lokal apo qendror.
- ✓ **Forcimi i kapaciteteve të zyrës për subvencione dhe grante në çdo komunë,** me një zyrtar të specializuar në kërkimin e subvencioneve dhe thirrjeve për projekte, qofshin ato shtetërore, rajonale, evropiane, nga ambasadat dhe agjencitë zhvillimore apo sektori privat.
- ✓ **Promovimi i një shërbimi cilësor dhe me kosto më të ulët për qytetarët në sektorët e shpërndarjes së ujit, planifikimit hapësinor apo trajtimit të mbeturinave.** Krahas rritjes së inkasimit dhe digjitalizimit të orëve matëse për ujë të pijshëm, ne do të promovojë krijimin e ndërmarrjeve ndër-komunale në mënyrë që të ulen kostot e shërbimeve publike përmes ekonomisë së shkallës.

Transformimi digjital

Zhvillimi i teknologjive digjitale ka një ndikim në zhvillimin e shoqërisë në të gjitha fushat. Teknologjitë digjitale optimizojnë dhe lehtësojnë biznes proceset, proceset edukativo arsimore si dhe aspekte të ndryshme jetësore. Ato sigurojnë qasje të shpejtë dhe të lehtë në informacion, lehtësojnë dhe mundësojnë një mori shërbimesh për qytetarët, në të gjitha aspektet e jetës lokale (arsimi, administrata publike, mobiliteti, informimi i qytetarëve, turizmi, kultura, etj.). Përveç kësaj, tanimë është botërisht e njohur se teknologjitë digjitale inkurajojnë zhvillimin ekonomik, nxisin inovacionin dhe transparencën.

Megjithatë, transformimi digjital zakonisht shihet si një proces që anashkalohet nga institucionet publike dhe të njëjtat nuk e kanë në fokus digjitalizimin në nivel të institucionit.

Ne synojmë t'i ankorojmë të gjitha komunat në epokën digjitale, si në zonat urbane ashtu edhe në ato rurale. Komunat duhet të bëhen të vetëdijshme për ndikimin pozitiv dhe thjeshtimin administrativ që mjetet digjitale mund të sjellin në menaxhimin e përditshëm të çështjeve komunale dhe në kultivimin e marrëdhënieve me qytetarët.

Natyrisht, zbatimi i politikave efektive për "qytete inteligjente" (*smart cities*) dhe të ankoruara në teknologjitë digjitale nuk varet vetëm nga komunat dhe mund të ndodh vetëm në një kontekst ku luftohet ndarja digjitale që prek një pjesë të qytetarëve, duke u siguruar mbulim 4G si dhe WIFI cilësor dhe me çmim të arsyeshëm në të gjithë territorin.

Ne do të punojmë që çdo qytetar të ketë qasje në internet dhe këtë do ta trajtojmë si e drejtë themelore për çdo qytetar të komunës. Duke siguruar internet në të gjithë territorin e komunës do të zvogëlojmë pabarazinë digjitale në popullatë dhe do të mundësojmë interaktivitetet me qytetarin e komunës në kohë reale. Duke dhënë mundësi për qasje në internet për çdo qytetar, do të vazhdojmë t'i inkurajojmë ata për përvetësimin e njohurive teknologjike përmes edukimit joformal që komuna do ta bëjë në mënyrë sistematike duke krijuar mundësi për çdo qytetar dhe biznes lokal.

Ne do të punojmë për të siguruar ekosistem të tillë që teknologjitë digjitale të kontribuojnë në drejtësi, ekonomi, ekologji, arsim, pjesëmarrje aktive të qytetarit në vendimmarrje dhe informim në kohë reale. Në këtë drejtim, ne propozojmë një sërë masash për të bërë komunat tona më inteligjente dhe të konektuara.

Sa u përket shërbimeve komunale:

Qeverisja elektronike ose e-qeverisja, përveç se ndihmon në efikasitet, ajo i ulë edhe kostot komunale. Përvojat e ndryshme ndërkombëtare dëshmojnë se në vendet ku qeveritë kanë zbatuar e-qeverisje aty është ulur dukshëm edhe niveli i korrupsionit përmes rritjes së transparencës dhe llogaridhënies, duke kontribuar gjithashtu edhe në forcimin e qeverisjes së mirë. Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa beson se kjo qasje do të ndihmojë në afrimin e shërbimeve deri te qytetarët dhe do të jetë një mjet efektiv në luftën kundër korrupsionit, duke ofruar më shumë transparencë, informacion të hapur dhe rritje të llogaridhënies.

Më konkretisht, do të angazhohemi për zbatimin e masave në vijim:

- ✓ **Digjitalizimi i infrastrukturës administrative komunale** do të kontribuojmë në modernizimin dhe efikasitetin e të gjithë sektorëve në komunë si dhe ngritjen e cilësisë për jetë për çdo qytetarë. Transformimi digjital do të mundësoj që të përmirësohet zhvillimi dhe decentralizimi i menaxhimit me komunën dhe do të rris transparencën e menaxhimit. Shërbimet do të jenë më të shpejta, më efiçiente dhe më të qasshme. Do të stimulojmë dhe përkrahim ide të reja për përmirësimin e infrastrukturës digjitale si në nivel komunal ashtu edhe në nivel rajonal. Duke përmirësuar infrastrukturën digjitale dukshëm do të zvogëlojmë evazionin fiskal.
- ✓ **Instalimi i sporteleve elektronike** që ofrojnë shërbime të përhershme, 24 orë në ditë, 7 ditë në javë, të destinuara për të tërhequr dokument dhe certifikata komunale, si dhe për të dorëzuar kërkesa administrative te shërbimet komunale.
- ✓ **Një platformë unike online për komunat.** Kjo platformë do të përfshijë edhe ndërmarrjet publike përkatëse, sidomos ujësjellësin dhe kanalizimet, me çka do të garantohet shfrytëzimi i të gjitha shërbimeve elektronike (informacione, kërkesa, parashtresa, ankesa, denoncime, leje, pagesa elektronike të taksave dhe tatime lokale). Platforma online do të shoqërohet me një aplikacion komunal për informim të drejtpërdrejtë të qytetarëve dhe ndërveprim në kohë reale me autoritetet komunale.
- ✓ **Zbatimi i një politike të të dhënave të hapura (*open data*) dhe qasje e lirë në të dhënat me karakter të interesit publik**, për transparencë totale të përdorimit të mjeteve komunale, rekrutimeve në administratë dhe një menaxhim më të mirë të komunës. Duke krijuar mundësi për qasje në të dhëna që janë në interes publik, do të garantojmë lirinë e shprehjes dhe lirinë e mediave lokale në hapësirën digjitale me çka për çdo komunë do të krijohen portale interaktive për komunikim në kohë reale me mediat lokale, bizneset dhe organizatat joqeveritare ato edukative si dhe me çdo qytetar të komunës. Kjo qasje do të zvogëlojë kufizimin që mediat dhe shtypi kanë

pasur deri më tani, do të rris dhe garantojë lirinë e shprehjes, do të zvogëlojë diskriminimin dhe ndarjet sociale dhe etnike.

- ✓ **Fond special për investime në teknologji**, për mirëmbajtjen e infrastrukturës digjitale dhe modernizimin e saj.

Për sa i përket cilësisë së jetesës:

- ✓ **Krijimi i një shërbimi komunal për intervenim të shpejtë për eliminimin e deponive të egra.** Në këtë drejtim, do të investohet në krijimin e mundësive për qytetarët për të lajmëruar shërbimet kompetente përmes rrjeteve sociale ose përmes aplikacionit komunal.
- ✓ **Forcimi i rrjetit të ndriçimit rrugor** dhe përshtatja e tij me specifikat e hapësirës publike, në veçanti përmes ndriçimit inteligjent (ndriçim bazuar në detektimin e lëvizjeve).
- ✓ **Vendosja e kontejnerëve inteligjentë**, të cilët sinjalizojnë elektronikisht kur janë të mbushur dhe furnizohen me energji nga panelet diellorë.

Për sa i përket mobilitetit:

- ✓ **Mbështetja e modaliteteve të reja të transportit publik**, në mënyrë që të diversifikohet oferta përmes përdorimit të përbashkët të automjeteve (**car pooling** dhe **car sharing**) përmes teknologjive dhe platformave bashkëpunuese digjitale.

- ✓ **Zhvillimi i infrastrukturës inteligjente për menaxhimin e trafikut**, për të rritur fluiditetin e trafikut, sigurinë rrugore dhe ndikimin pozitiv në mjedis.

Për sa i përket ekonomisë dhe turizmit:

- ✓ **Krijimi i qendrave për inovacion (“Innovation Hubs”), inkubatorë dhe akceleratorë, qendra për arsim joformal dhe biblioteka digjitale publike në çdo komunë.** Këto qendra do të themelohen në partneritet publiko-privat dhe do të shërbejnë si trampolina për ide dhe inovacione të reja, duke ndihmuar kështu shoqërinë dhe ekonominë lokale që të përballen me sfidat e ardhshme dhe aspiratat e të rinjve. Përmes këtyre qendrave, çdo qytetar i komunës në varshmëri nga nevojat dhe kërkesat do të ketë një hapësirë për t’u trajnuar dhe për të implementuar procese digjitale.
- ✓ **Krijimi i një web faqe dhe një aplikacioni komunal apo ndërkomunal** që listojnë dhe promovojnë monumentet dhe hapësirat me interes turistik brenda territorit të komunës, si dhe ofertën hoteliere, përfshirë bujtinat rurale private.
- ✓ **Zhvillimi i një rrjeti shtigjesh dhe shëtitjesh të gjelbra dhe rurale**, në bashkëpunim me Ministrinë e mjedisit jetësor dhe planifikimit hapësinor.

Siguri në çdo cep të komunës

Shumë qytetarë ndihen të pasigurt në komunat tona për shkak të rritjes së kriminalitetit dhe veprimeve delikuede. Qytetarët, me të drejtë, presin më tepër siguri në qytetet dhe komunat tona dhe shprehin fuqimisht këtë kërkesë si e drejtë e tyre themelore.

Prandaj, ne do të zbatojmë politikë të zero tolerancës ndaj veprime delikuede dhe degraduese të hapësirës publike. Do të zbatojmë përgjigje shumëdimensionale përmes edukimit, informimit, parandalimit, politikave të afërsisë me qytetarët dhe planifikimit të duhur të hapësirës publike. Për shkak të afërsisë me qytetarët dhe njohurisë së terrenit, komunat janë më të afta të veprojnë në mënyrë efektive për të rritur sigurinë në lagjet dhe fshatrat tona.

Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa propozon:

- ✓ Në bashkëpunim me autoritetet qendrore, organizimi i kornizës ligjore për krijimin e një **shërbimi komunal parandalues** (“paqeruajtës”) përgjegjës për parandalimin e veprimeve delikuede dhe degraduese të ambientit apo infrastrukturës komunale, përfshirë sigurinë përreth shkollave tona dhe objekteve komunale. Ky shërbim do të veprojë si lidhje midis komunës dhe qytetarëve, duke njoftuar shërbimet komunale kompetente për problemet me të cilat përballen qytetarët.

- ✓ **Dënime administrative** për të gjitha veprimet delikuede dhe degraduese të hapësirës publike: degradimi i orendive të rrugëve, ndotja e rrugëve komunale, deponitë e paligjshme.
- ✓ **Instalimi i një sistemi të kamerave inteligjente**, për të mundësuar intervenime të shpejta dhe të decentralizuara aty ku është e nevojshme, në veçanti për të luftuar kundër deponive ilegale dhe vjedhjeve në shtëpitë dhe shitoret e qytetarëve.
- ✓ **Zbatimi i një plani të ndriçimit të qëndrueshëm**, i cili mundëson vënien në pah të trashëgimisë komunale dhe kontribuon në rritjen e ndjenjës së sigurisë, duke ulur konsumin e përgjithshëm të energjisë.
- ✓ **Forcimi i shërbimeve zjarfikëse.** Është e domosdoshme që zjarfikësit tonë të pajisjen me materialin e duhur bashkëkohor dhe të optimizohet numri i përgjithshëm i zjarfikësve, për të garantuar shërbim efikas dhe intervenime me kohë optimale, përfshirë përmes bashkëpunimit ndërkomunal.
- ✓ **Zgjidhja e problemit të qenve dhe maceve endacake**, duke u dhënë një subvencion qytetarëve që duan të sterilizojnë dhe çipojnë qentë dhe macet e tyre dhe duke krijuar **strehimore rajonale për qentë endacakë**. Ne gjithashtu do të krijojmë një **shërbim veterinar komunal**, përgjegjës për çipimin e qenëve endacakë, sterilizimin e tyre dhe krijim e një databaze, në bashkëpunim me shoqatat për mbrojtjen e kafshëve. Kjo do të kontribuojë më tepër në mirëqenie për kafshët dhe më tepër siguri për qytetarët.

3. Komuna e mirëqenies për të gjithë

Mungesa e mirëqenies dhe e kohezionit social dhe pabarazia veprojnë, në plan afatshkurtër, si pengesa në integrimin e vendit në BE, sepse qeveritë e BE-së po bëhen gjithnjë e më rezistuese karshi integritit të shteteve që qëndrojnë larg BE-së me këto indikatorë.

Rreziku, në plan afatgjatë, është që fuqia jonë punëtore më e kualifikuar, përfshirë profesionet e mjekësisë, akademikët, studentët dhe teknikët e kualifikuar, do të humbin shpresën dhe durimin dhe ata do të zgjedhin të integrohen vetë në BE, duke ikur masivisht drejt vendeve që ofrojnë mundësi më të mira për ata dhe familjet e tyre. Kjo do të ishte shkatërrimtare për të ardhmen e vendit.

Nuk është për t'u neglizhuar as fenomeni i migrimit të brendshëm i klasave të mesme të cilat ikin drejt qendrave më të zhvilluara dhe që ofrojnë mundësi dhe perspektivë më të mirë. Ky trend ndikohet nga mungesa e investimeve dhe zhvillimi i pabarabartë i komunave tona dhe natyrisht ndikon edhe më tutje në thellimin e hendekut ndërkomunal duke u shkaktuar komunave më pak të zhvilluara humbje të mëtutjeshme të të ardhurave vetjake.

Ky rreth vicioz duhet të ndalet. Ne angazhohemi për komunë zhvillimore, të bazuar në mbrojtjen e mjedisit jetësor, në të cilin qytetarëve u ofrohet infrastrukturë dhe shërbime publike cilësore, të digjitalizuara dhe inovuese.

Vizioni jonë për vetëqeverisjen lokale është rritja e investimeve, brenda mundësive buxhetore të komunave, në kapitalin tonë mjedisor dhe atë njerëzor, duke u përqendruar në këto prioritet: mjedisi, arsimi, shëndetësia, mbrojtja sociale, kultura dhe sporti.

Mbrojtja e natyrës dhe e mjedisit jetësor

Maqedonia e Veriut përballlet me një emergjencë mjedisore të paparë. Vendi ynë e ka cilësinë më të dobët të ajrit në kontinent dhe regjistron nivele të vdekshmërisë nga ndotja e ajrit, dy deri në tri herë më të larta se mesatarja evropiane. Qytetet tona rregullisht radhiten si më të ndoturatat në botë sa i përket cilësisë së ajrit.

Sistemet e ngrohjes joefikase, emetimet nga automjetet dhe industritë e rënda, si dhe energjia e bazuar kryesisht në burimet fosile, janë fajtorët kryesorë për këtë gjendje. Kostoja sociale e mos adresimit të sfidave mjedisore dhe ndryshimit klimatik është e qartë, duke ndikuar drejtpërdrejt në shëndetin dhe sigurinë e përgjithshme të qytetarëve, si dhe në zhvillimin e vendit.

Edhe përkundër kësaj emergjence mjedisore, mjedisi dhe ruajtja e tij nuk ka qenë prioritet i asnjërës nga qeveritë e deritanishme në Maqedoninë e Veriut. Buxheti i dedikuar për mbrojtjen e mjedisit në nivel vendi është jashtëzakonisht i ulët, ndërkohë që nuk stimulohet vetëdijesimi mbi rëndësinë e mbrojtjes së mjedisit në nivelin lokal dhe domosdoja e monitorimit dhe ndëshkimit të ndotësve.

Pra, me të drejtë, mjedisi jetësor dhe luftimi i ndryshimeve klimatike, pastërtia publike dhe cilësia e ajrit janë ndër shqetësimet kryesore të qytetarëve në nivelin lokal. Përmirësimi i mjedisit jetësor në nivelin lokal arrihet veçanërisht përmes pastërtisë publike, si një nga barometrat kryesorë të cilësisë së jetës që inkurajon njëkohësisht respekt më të madh për hapësirën publike, si dhe përmes menaxhimit dhe trajtimit efikas të mbeturinave, mbrojtjes së tokave bujqësore nga degradimi, mbrojtja e lumenjve dhe pyjeve, e deri tek adresimi i ndotjes së ajrit të shkaktuar nga aktivitetet industriale dhe private.

Shumë nga këto çështje janë përgjegjësi e nivelit qendror dhe varen më së shumti nga investimet qeveritare. Megjithatë, komuna është aktor i rëndësishëm i mbrojtjes së mjedisit jetësor dhe mund të ndikojë drejtpërdrejtë në këtë rrafsh.

Ne propozojmë një sërë masash për të arritur këtë synim.

- ✓ **Përmirësimi i cilësisë së ajrit**, duke ngritur koordinimin midis autoriteteve qendrore dhe atyre lokale dhe duke siguruar burime adekuate financiare. Masat për përmirësimin e cilësisë së ajrit do të zhvillohen për të gjitha zonat ku nivelet e ndotjes i tejkalojnë vlerat kufitare. Prandaj do të krijojmë **regjistër lokal për matjen e cilësisë së ajrit** me pika fikse në komunat tona. Masa shtesë për përmirësimin e cilësisë së ajrit do të përfshijnë **favorizimin e makinave elektrike apo me gaz për nevojat e shërbimeve komunale**, rritjen e numrit të **shtigjeve për biçikleta, subvencionimin e biçikletave, mbjelljen e druve** me rritje të shpejtë dhe me kapacitete të larta të pastrimit të ajrit, dhe **shpërndarjen e druve zbukurues dhe pemor falas** nga komuna për çdo qytetar të interesuar, një herë në vit në një ditë që do të caktohet nga komuna.

- ✓ **Mbështetja e ekonomisë qarkore në menaxhimin e mbeturinave** nga një perspektivë ndërkomunale: kudo që është e mundur, do të promovojmë **operacionalizimin e ndërmarrjeve ndërkomunale të menaxhimit të mbeturinave**. Shumica e deponive komunale nuk janë të licencuara dhe gjithandej vendit ekziston një numër i madh i deponive ilegale. Për më tepër, vendi numëron shumë toka të kontaminuara nga industria. Prandaj ne do të operacionalizojmë strukturat ndërkomunale për menaxhimin e mbeturinave dhe do të fuqizojmë kapacitetet e tyre administrative dhe financiare. Këto kompani ndërkomunale duhet të jenë përgjegjëse për kryerjen e analizave së flukseve të mbeturinave në territorin e tyre dhe ndërlidhjen me operatorët privatë për të krijuar aktivitete të reja në lidhje me ekonominë qarkore dhe rigjenerimin e mbeturinave.
- ✓ **Impiante të reja ko-incinerimi**. Maqedonia e Veriut që nga viti 2000 ka në veprim vetëm një incinerator me një kapacitet maksimal prej një ton në ditë. Kjo nuk është e mjaftueshme. Prandaj do të investojmë në impiante të reja ko-incinerimi në nivel ndërkomunal me kapacitete të ndryshme dhe varësisht nga nevojat e komunave.
- ✓ **Tolerancë zero për ndotjen industriale**. Mbetjet e rrezikshme dhe industriale zakonisht depozitohen në deponitë industriale, por shpeshherë ndodh që ato të hidhen në deponitë komunale, së bashku me mbeturinat tjera. Vlerësohet se rreth 5,000 tonë mbeturina jo të rrezikshme industriale dhe rreth 500 tonë mbeturina të rrezikshme industriale depozitohen çdo vit në deponitë komunale. Kjo situatë nuk mund të vazhdojë. Prandaj do të kërkojmë kompletimin e kornizës ligjore mbi ndotjen industriale dhe menaxhimin e rreziqeve dhe do të sigurojmë zbatimin e përpiktë të ligjit, sipas parimit të ndotësit pagues.
- ✓ **Lufta e pakompromistë kundër veprimeve degraduese të hapsirës publike përmes shërbimit komunal të parandalimit dhe dënimeve administrative**. Gjithashtu do të priorizojmë pastërtinë e hapësirës publike përmes operacioneve të ndërgjegjësimit që kanë për synim përfshirjen e qytetarëve.
- ✓ **Rritja e frekuencës së pastrimit të rrugëve dhe të numrit të pastruesve**. Pastrimi do të ndahet në sektorë, të cilët do të përdoren për të vlerësuar pastërtinë në kohë reale.

- ✓ **Monitorim i përhershëm i pastërtisë publike**, përmes një raporti vjetor që do të paraqitet në këshillin komunal (personeli, numri i intervenimeve, zonat kritike, mbledhja e mbeturinave). Ky monitorim duhet të masë gjendjen aktuale të pastërtisë publike si dhe vlerësimin e banorëve për të.
- ✓ **Vendosja e kontejnerëve inteligjentë**, më respektues për peizazhin urban, më disuaziv kundër deponive klandestine, duke siguruar mirëmbajtjen e pastërtisë rreth tyre, përfshirë përmes mbikëqyrjes së shtuar (kamerat) dhe mundësisë së sinjalizimit përmes aplikacionit komunal.
- ✓ **Grumbullimi nga ndërmarrjet komunale të gjësendeve të mëdha si mobile të vjetra dhe pajisje shtëpiake**, të destinuara për riciklim dhe ridestinim përmes një platforme bashkëpunuese (B2B dhe B2C).
- ✓ **Zbatimi i klasifikimit selektiv të mbeturinave në hapësirën publike** si dhe gjatë ngjarjeve festive dhe sportive të organizuara në territorin e komunës, me detyrimin që organizatorët të përdorin maksimalisht materiale të riciklueshme.
- ✓ **Inkurajimi i nismave lokale që synojnë luftimin e shpërdorimit të ushqimit të pa shitur** nga shitoret, tregjet, etj, duke i ndërlidhur këta aktorë ekonomikë me shoqatat që u ndihmojnë njerëzve në vështirësi.
- ✓ **Ruajtja, mirëmbajtja dhe rritja e hapësirave të gjelbra, zonave natyrore si dhe mbrojtja e biodiversitetit.**
- ✓ **Ngrirja e menjëhershme e zgjerimit urban anarkik** si në zonat urbane ashtu edhe në ato rurale me qëllim të ruajtjes së zonave të gjelbra, të pyllëzuara dhe atyre bujqësore.
- ✓ **Rritja e efijencës energjetike të ndërtesave publike.** Do të bëhet auditimi i plotë energjetik i ndërtesave në pronësi apo menaxhim të komunës, përfshirë një regjistër të sipërfaqeve kulmore të ndërtesave komunale. Ndërtesat publike do të kenë prioritet të lartë në masat për efijencë energjetike, veçanërisht përmes **investimit në izolim dhe në projekte të energjisë së ripërtëritshme**, me synim të uljes së konsumit të karburanteve të ngrohjes për 40% dhe e konsumit të energjisë elektrike për 15% deri në vitin 2025 për të gjitha ndërtesat në pronësi apo menaxhim të komunës. Do të aplikojmë në projekte evropiane për energji efijente me synim të përmirësimit të performancës energjetike të ndërtesave komunale.
- ✓ **Instalimi i rezervuarëve për mbledhjen e ujit të shiut** në ndërtesat në pronësi apo menaxhim të komunës për të mbuluar një pjesë të nevojave të ndërtesave publike dhe kursyer ujin e pijshëm.
- ✓ **Subvencione shtesë krahas atyre qeveritare, për të inkurajuar kursimin e energjisë** dhe praktikat e mira mjedisore siç janë instalimi i paneleve fotovoltaike, rezervuarët e

mblledhjes së ujit të shiut, etj., përfshirë në ndërtesat e banimit kolektiv (bashkëpronësi).

- ✓ Promovimi përmes urbanizmit të **vegjetalizimit urban** kudo që është e mundur, veçanërisht në çatitë e ndërtesave kolektive apo atyre afariste.
- ✓ **Krijimi i një zyre komunale të energjisë** e cila centralizon të gjithë informatat e dobishme rreth përdorimit efikas të energjisë dhe subvencionet qeveritare dhe komunale i cili gjithashtu këshillon dhe përkrah qytetarët në aplikimet e tyre për subvencione.
- ✓ Krijimi, brenda mundësive buxhetore të komunës, të një **sektori komunal për mbrojtjen e mjedisit**, i cili përveç misioneve specifike të mbrojtjes së mjedisit dhe pastërtisë publike, do të këshillon të gjitha shërbimet komunale rreth impaktit të tyre mjedisor. Sa u përket kapaciteteve njerëzore për këtë shërbim, do të stimulojmë aktivizimin e pensionerëve në nivel lokal.

Shëndetësia

Sfidat shëndetësore, me të cilat sot ballafaqohet vendi janë të ndërlidhura me një sërë faktorësh socialë, ekonomikë dhe mjedisorë, të cilët kërkojnë një analizë më të detajuar për përgatitjen e programeve dhe strategjive shtetërore gjithëpërfshirëse të sistemit tonë shëndetësor dhe sektorëve që ndikojnë drejtpërdrejt ose tërthorazi në këtë sistem. Gjithnjë me qëllim të rritjes së efikasitetit në përballje me këto sfida dhe me synim për përmirësimin e shërbimit shëndetësor dhe mjekësor sa më cilësor dhe ngritje të cilësisë së jetesës.

Në këtë kuptim, pasojat e shkaktuara nga pandemia Covid-19 dëshmuar se shteti dhe institucionet shëndetësore dështuan në menaxhimin e kësaj situatë. Ky dështim erdhi si pasojë e neglizhencës dhe gabimeve konceptuale për të sotmen e shëndetësisë sonë dhe mungesës së vizionit për zhvillimin e saj në përputhshmëri me nevojat dhe objektivat që i kërkon e sotmja dhe e nesërmja e shëndetit dhe mirëqenies së qytetarëve.

Komuna do të mundësojë qasje në shërbime shëndetësore cilësore për të gjithë duke e promovuar shëndetin në të gjitha politikatat. Në bashkëpunim me përfaqësuesit e shëndetësisë primare, do të ndihmojmë në shtrirjen e sistemit shëndetësor primar në tërë territorin e komunës dhe gjatë 24 orëve.

Ne do të tregojmë kujdes të veçantë për edukimin shëndetësor të popullatës, parandalimin dhe kontrollin e përdorimit abuziv të produkteve të dëmshme për shëndetin, siç janë lëndët narkotike, duhani, alkooli etj., por edhe promovimin e sportit. Ne do t'i kushtojmë vëmendje të veçantë shëndetit mjedisor, shëndetit në punë dhe do të sigurojmë që të respektohen në përpikëri rregulloret dhe ligjet për mos dëmtimin e shëndetit.

Për sa i përket fushës së përgjegjësisë së komunave, propozojmë:

- ✓ **Bashkimin e shtëpive të shëndetit me spitalet e përgjithshme të qytetit, me përjashtim të Qytetit të Shkupit.** Kjo do të sigurojë funksionalitet më të mirë dhe ulje të shpenzimeve shëndetësore.
- ✓ **Do të angazhohemi për rritje të investimeve në renovimin e infrastrukturës së vjetruar si dhe në ndërtimin e kapaciteteve të reja në të gjitha qytetet kryesore.**
- ✓ **Do të angazhohemi për hapje të qendrave për mjekësi urgjente në të gjitha vendbanimet e mëdha.**

Arsimi

Dëshmitë shkencore flasin se frekuentimi më i lartë në arsimin parashkollor, autonomia më e madhe e institucioneve të arsimit si dhe ulja e boshllëkut në arsimin profesional, e rrisin dukshëm edhe kapitalin njerëzor, ndërkohë që këto e përmirësojnë edhe efikasitetin e sistemeve arsimore. Për më tepër, ulja e pabarazive në arsim dhe ofrimi i mundësive të barabarta janë thelbësore për të promovuar rezultate më të mira arsimore.

Në Maqedoninë e Veriut, edukimi parashkollor është veçanërisht problematik, me vetëm rreth 30% të fëmijëve të regjistruar në institucionet e licencuara parashkollore. BE-ja në objektivat e saj për arsim dhe aftësim synon pjesëmarrjen e 95% të fëmijëve në edukimin parashkollor.

Sidomos situata me kopshtet në rajonin e Pollogut është e papranueshme dhe shifrat tregojnë se ky rajon ka bindshëm rezultatet më të këqija krahasuar me rajonet tjera, me vetëm 9.1% të fëmijëve që shkojnë në kopsht (deri në moshën 5 vjeçe). Rajonet tjera qëndrojnë shumë më mirë, për shembull ai lindor që ka 42,5% të fëmijëve të së njejtës moshë që shkojnë në çerdhe.

Arsimi fillor dhe i mesëm lë për të dëshiruar si në infrastrukturë ashtu edhe në kurrikula. Infrastruktura institucionale për arsimin e mesëm në Republikën e Maqedonisë së Veriut është si vijon: 109 shkolla nga të cilat 25 janë shkolla të mesme, 37 shkolla profesionale dhe 38 shkolla të kombinuara (shkollë të mesme dhe profesionale), 5 shkolla artistike dhe 4 shkolla të specializuara për nxënës me nevoja të veçanta arsimore.

Rajoni planor i Shkupit prinë me 32 shkolla, pasuar nga rajoni i Pelagonisë me 16 shkolla dhe rajoni i Pollogut me 13 shkolla. Lidhur me fëmijët me nevoja të veçanta, duhet theksuar se 3 nga 4 shkollat speciale ndodhen në rajonin e Shkupit dhe një në rajonin planor Lindor.

Edhe pse shpenzimet publike për arsim në Maqedoninë e Veriut janë rreth 4% të prodhimit bruto vendor, pra thuajse në nivelin e mesatares së vendeve të BE-së, rezultatet arsimore të nxënësve tanë janë shumë më të dobëta se ato të bashkëmoshatarëve të tyre nga rajoni dhe po ashtu janë në mospërputhje me investimet publike. Pra, problemi i cilësisë në arsim në të gjitha nivelet vjen jo aq nga mungesa e investimeve në terma absolutë, por nga mënyra e investimit, e cila është thellësisht e ndikuar nga politika dhe në esencë është korruptive.

Gjendja e cilësisë në arsimin tonë dëshmohej më së miri nga rezultatet e Programit të Organizatës për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (OECD) për Vlerësimin Ndërkombëtar të Studentëve (PISA), ku Maqedonia e Veriut renditet si një nga performueset më të dobëta në botë. Sipas Bankës Botërore, bazuar në llogaritjet e të dhënave PISA, me ritmin e tanishëm të përparimit, Maqedonisë së Veriut do t'i duhen tre dekada për ta arritur mesataren e aftësisë për të lexuar të vendeve të BE-së.

Menaxhimi i mirë i sistemit arsimor është parakusht që fëmijët tanë të jenë konkurrues me kërkesat e tregut të punës dhe të gjejnë punë që përputhet me kompetencat e tyre. Prioriteti ynë kryesorë do të jetë modernizimi dhe përmirësimi i procesit arsimor. Kujdesi për mësimdhënie cilësore dhe kushte cilësore të punës në shkolla do të jetë preokupimi ynë i përditshëm.

Me qëllim të përmirësimit të mundësisë për arsim dhe cilësisë së arsimit në përgjithësi, për sa i përket nivelit komunal, do t'i zbatojë masat në vijim.

Sa u përket çerdheve:

- ✓ Në bashkëpunim me nivelin qendror, **rritja e numrit të vendeve në çerdhe** drejt objektivit të një normë mbulimi (numri i vendeve në çerdhe në raport me numrin e fëmijëve) prej 33% në secilën komunë, në përputhje me rekomandimet evropiane.
- ✓ **Inkurajimi i krijimit të strukturave plotësuese**, siç janë çerdhet me bazë në komunitet, çerdhet private dhe forma tjera siç janë kujdesi ditor, i organizuar nga individë dhe shoqata të licencuara, në pajtueshmëri me praktikat evropiane.
- ✓ **Monitorimi i përhershëm i vendeve të lira në çerdhet** e territorit komunal dhe informimi i qytetarëve përmes webfaqes dhe aplikacionit komunal.
- ✓ **Subvencione publike për familjet të cilave nuk mund t'u sigurohet vend në çerdhet publike.** Nëpërmjet programit për ndihmë ndaj fëmijëve në moshë parashkollore, në bashkërendim me Ministrinë për punë dhe politikë sociale, familjet të cilave nuk mund t'u sigurohet një vend në çerdhet publike, do të kenë të drejtë për subvencionim prej 30% të kostonë së çerdhes private në territorin e komunës ku jeton fëmija, familja ose të paktën njëri nga prindërit.

Sa i përket arsimit fillor dhe të mesëm:

- ✓ **Përmirësimi i infrastrukturës shkollore dhe planifikimi i hapësirave të reja shkollore.**

- ✓ **Promovimi i mësimi të njohurive themelore** me vëmendje të veçantë në gjuhën amtarë, veçanërisht rrjedhshmërinë në të folurit, leximin dhe shkrimin. Kjo do të arrihet përmes aktiviteteve jashtë kurrikulës shkollore.
- ✓ **Gjumnaze për teknologji dhe shkenca digjitale.** Do të angazhohemi për themelimin e tyre në Shkup (ekzistues), Tetovë, Gostivar, Kumanovë dhe Manastir, ku do të ofrohet kurrikulë për teknologji dhe shkenca digjitale, kjo si nevojë e kohës dhe bazuar në përvojat e vendeve të zhvilluara, ku këto institucione japin rezultate të suksesshme. Këto shkolla duhet të jenë qendra ekselence për fëmijë të talentuar, që e prodhojnë elitën shkencore të së ardhmes. Mësimi do të mbahet nga profesorë universitarë dhe numri i nxënësve në klasa nuk do duhet të jetë më i lartë se 15 për klasë.
- ✓ **Binjakëzimi i shkollave të komunave tona me së paku një shkollë në Kosovë dhe Shqipëri.**
- ✓ **Klube për inovacion në shkollat fillore dhe të mesme.** Në arsimin fillor dhe të mesëm e kemi lëndën e inovacionit, por përvojat e deritanishme tregojnë se nuk kemi arritur rezultate të mjaftueshme, për shkak se ky proces është menaxhuar vetëm në pjesën teorike, pa mundësi për punë praktike. Krijimi i klubeve për inovacion, me mbështetje të tyre dhe bashkë me ndërmarrjet lokale të vogla dhe të mesme, do të japë rezultate shumë pozitive.
- ✓ **Përmirësimi i cilësisë së arsimit përmes kontrolleve.**
- ✓ **Akreditimi i drejtimeve të reja në përputhje me nevojat e tregut të punës (“smart specialisations”)**
- ✓ **Hapja e qendrave për aftësim profesional dhe krijimi i qendrave rajonale për të mbështetur arsimin joformal.** Do të krijohen qendra rajonale për arsimin profesional me qëllim të zhvillimit të arsimit dual profesional dhe arsimit të specializuar.
- ✓ **Krijimi i një komiteti konsultativ për arsim fillor dhe të mesëm në nivel komunal,** ku do të marrin pjesë përfaqësues të sektorit privat, qeverisjes lokale dhe shkollave fillore dhe të mesme në nivel të komunës. Ky komitet do të ndjek trendet në sektorin e arsimit dhe do të ofrojë rekomandime dhe sugjerime për politikat komunale, në lidhje me hapat, trendet dhe aktivitete për zhvillim të infrastrukturës në shkollat fillore dhe të mesme, si dhe në definimin e aktiviteteve shtese jashtë kurrikulës shkollore.
- ✓ **Fondi i përkrahjes së shkollave për organizimin e aktiviteteve jashtë shkollore,** do të krijohet në çdo komunë për të financuar shkolla verore dhe dimërore, ekskurzione, aktivitete sportive, gara, etj.
- ✓ **Programe vjetore komunale për trajnim të arsimtarëve.** Temat do të definohen çdo vit në përputhje me rezultatet e fituara nga vlerësimet dhe studimi që do të bëhet në nivel komunal.

- ✓ **Çmime dhe mirënjohje për arsimtarë të dalluar.** Komunitat do të riafirmojnë profesionin e arsimtarit duke ndarë çdo vit çmime për arritje në kategori të ndryshme për arsimtarët e shkollave fillore dhe të mesme. Komunitat në fund të çdo viti shkollor do të krijojnë listën me top 20 arsimtarët e vitit. Këta arsimtarë do të jenë për atë vit fytyra e arsimit në nivel komunal, ku të njëjtit do të promovojnë vlerat e procesit arsimor. Portretet e tyre do të ekspozohen në një mur të godinës komunale që do të jetë i dedikuar për arsimtarët e vitit.
- ✓ **Vlerësimi i jashtëm për çdo shkollë komunale** me qëllim që të standardizohen proceset administrative dhe të zbatohen standardet ISO (Organizata Ndërkombëtare e Standardizimit) në çdo shkollë.
- ✓ **Krijimi i së paku një ndërmarrje në çdo shkollë të mesme profesionale,** e cila ofron shërbime apo prodhon mallra.
- ✓ **Hapja e klasave për qëndrim tërëditor për nxënësit deri në klasën e katërt.**
- ✓ **Vizita vjetore mjekësore në të gjitha nivelet e arsimit komunal.**
- ✓ **Angazhimi i një orto pedagogu përgjegjës për zbulim të vështirësive dhe çrregullimeve në të mësuarit tek fëmijët, në parashkollore dhe në shkollë fillore.**

- ✓ **Rritja e inkluzivitetit për nxënësit me nevoja të veçanta.** Ligji për arsim fillor ngërthen masa për inkluzivitet tek nxënësit me nevoja të veçanta, por të cilat janë të porealizueshme në praktikë, sepse mungojnë hapësirat dhe kuadri. Do të identifikohen shkollat ku mund të realizohet inkluziviteti progresiv dhe masat e tjera që duhet të ndërmerren që këta nxënës ta ndjekin mësimin, duke përfshirë këtu edhe transportin falas.
- ✓ **Bursa për fëmijët e talentuar apo nga familjet me nevojë.** Komuna do të promovojë pjesëmarrjen e nxënësve të talentuar në gara ndërkombëtare duke mbuluar të gjithë harxhimet nga fondi komunal.
- ✓ **Rishqyrtimi i alokimit të donacioneve qendrore për arsim.** Sistemi aktual i donacioneve nga Ministria e arsimit dhe shkencës, i bazuar në kapitacion (për kokë nxënësi) është i padrejtë dhe diskriminues sepse nuk merr parasysh profilin sociologjik dhe gjeografik të komunave. Për shembull, komunat rurale dhe ato urbane me numër të madh fshatrash shpenzojnë buxhet të konsiderueshëm çdo vit për të përmbushur obligimin e tyre ligjor për transport të organizuar komunal të nxënësve që jetojnë më larg se 2 kilometra nga shkolla e tyre. Komunat ekskluzivisht urbane nuk e kanë këtë barrë, ndërsa përfitojnë donacione qendrore në të njëjtin nivel me tjerat. Do të angazhohemi për rishqyrtimin e këtij financimi diskriminues, duke kërkuar që të mirren parasysh shpenzimet efektive të komunave për transport të organizuar të nxënësve. Ne do të angazhohemi të ndryshojmë sistemin aktual dhe do të kërkojmë nga organet shtetërore krijimin e një modeli të drejtë dhe funksional.
- ✓ **Krijimi i kuzhinave qendrore komunale ose ndërkomunale,** aty ku është e mundur dhe bazuar në përvojat rajonale, të cilat do të punojnë me fruta dhe perime lokale dhe sezonale, si dhe produkte organike për të promovuar një dietë të shëndetshme të nxënësit e shkollave fillore.
- ✓ **Shpërndarja në çerdhe dhe shkolla fillore e një shujte ditore falas,** përfshirë supë dhe ushqim të shëndetshëm, siç janë frutet dhe perimet lokale dhe sezonale.

- ✓ **Shkolla ekologjike.** Përfshirja e çerdheve dhe shkollave në programet komunale për kursim të energjisë, klasifikim të mbeturinave dhe mbrojtje të mjedisit, në bashkëpunim me ndërmarrjet përgjegjëse dhe zyrën komunale për energji.
- ✓ **Një mjedis më i shëndoshë arsimor.** Do të angazhohemi për eliminimin e bullizmit dhe dhunës psikike, si dhe kundër përdorimit të substancave narkotike dhe seksizmit në të gjitha nivelet e sistemit arsimor. Do të zbatojmë projekte vjetore tematike rreth demokracisë (vizita në institucione), qytetarisë aktive dhe jetës në shoqëri. Gjithashtu do të zbatojmë projekte të edukimit për ruajtje të mjedisit siç janë kopshtet shkollore, me fokus të veçantë në shkollat urbane. Do të promovojmë një politikë edukative dhe parandaluese sa i përket përdorimit të duhanit, alkoolit dhe drogës, si dhe të edukimit të nxënësve në lidhje me përdorimin e internetit dhe rreziqet e tij.
- ✓ **Inkurajimi i krijimit të shoqatave të prindërve** dhe përfshirja e tyre në projektet arsimore komunale si dhe në jetën shoqërore të lagjes dhe fshatit. Shoqatat e prindërve do të jenë bashkëbisedues të privilegjuar të autoriteteve shkollore në menaxhimi e aktiviteteve arsimore dhe jashtë shkollore. Ato do të përkrahen nga autoritetet shkollore duke u siguruar infrastrukturën dhe pajisjet e nevojshme për të kryer misionet e tyre, duke ndarë me to dokumentet dhe vendimet kryesore rreth menaxhimit të shkollave, si dhe duke i përfshirë në organizimin e aktiviteteve sportive dhe kulturore të shkollave.

Mbrojtja sociale dhe politikat inkluzive

Emergenca sociale, e theksuar edhe më tepër nga pandemia Covid-19, me të cilën po përballemi si shtet kërkon një përgjigje politike të fortë dhe të menjëhershme për t'iu përgjigjur shqetësimeve të qytetarëve tanë rreth papunësisë, varfërisë dhe pabarazisë. Ndryshe, vendi do të zbrazet dhe pabarazia e lartë do të çojë, në mënyrë të pashmangshme, drejt shkatërrimit të përhershëm të besimit në institucionet e shtetit, duke krijuar kushte të favorshme për rritjen e popullzimit dhe të destabilizimit social dhe politik.

Ne angazhohemi për politika sociale që synojnë integrimin social dhe profesional të përfituesve të beneficioneve sociale. Ne besojmë se secila komunë duhet të jetë e lirë të zhvillojë shërbimet e saj sociale në përputhje me nevojat e popullatës së saj, veçanërisht sa i përket të moshuarve, fëmijëve dhe personave me aftësi të kufizuara.

Do të planifikojmë politika gjithëpërfshirëse si dhe për kategori të veçanta sociale. Në bashkëpunim me sektorin joqeveritar.

Në këtë rrafsh, propozimet tona janë si në vijim.

- ✓ **Promovimi i integritit socio-profesional të personave me aftësi të kufizuara** dhe ndërmarrja e masave për të promovuar autonominë e tyre, në veçanti duke mbështetur iniciativa lokale për të krijuar infrastrukturë dhe banim kolektiv gjithëpërfshirës.
- ✓ **Qasje e lehtësuar në objektet në pronësi dhe menaxhim të komunës për njerëzit me lëvizshmëri të reduktuar**, duke krijuar një regjistër të përhershëm të qasshmërisë së objekteve dhe duke bashkëpunuar me ekspertë të kësaj fushe.
- ✓ **Zbatimi i projekteve gjithëpërfshirëse në shkollat dhe çerdhet komunale**, për të promovuar përfshirjen në shoqëri të fëmijëve me aftësi të kufizuara ose me vështirësi në të mësuar, shoqëruar me edukim të fëmijëve rreth pranimit të dallimeve dhe tolerancës.
- ✓ **Qendër për autizëm në çdo komunë** ku fëmijët me autizëm do të kenë mundësi që të marrin terapistë e nevojshme dhe prindërit do të kenë mundësi të këshillohen me terapistë por edhe me prindër të tjerë.

- ✓ **Zhvillimi i shërbimeve për të moshuarit, përfshirë ndërtimi i një shtëpie për të moshuarit dhe i një qendre ditore për të moshuarit në çdo qytet**, me vëmendje të veçantë për shërbimet që synojnë mbajtjen e të moshuarve në shtëpi, aktivitetin sportiv dhe zhvillimin e qendrave ditore për kujdes mjekësor dhe socializim. Një kujdes i veçantë do t'u kushtohet të moshuarve me aftësi të kufizuara, duke hapur një qendër në çdo komunë për nevojat e këtij grupi.
- ✓ **Inkurajimi i krijimit të restoranteve sociale dhe të shitoreve sociale**, në bashkëpunim me aktorët ekonomik (shitore, tregje, etj) dhe shoqërinë civile, me fokus të veçantë në gupet e rrezikuara sociale.
- ✓ **Krijimi i bordeve / këshillave konsultative për të moshuarit, të rinjtë dhe personat me aftësi të kufizuara**, mendimi i të cilëve do të dëgjohet para çdo iniciative relevante brenda kompetencave komunale.
- ✓ **Investimi në ndërtimin e kapaciteteve të reja për strehimin e personave në rrezik shoqëror**, përfshirë viktimat e dhunës seksuale, dhunës në baza gjinore dhe viktimave të trafikimit me qenie njerëzore në të gjitha vendbanimet e mëdha të vendit.
- ✓ **Qendra për kujdes dhe ndihmë për personat e varur nga substancat narkotike dhe alkoholi.**

Kultura

Diversiteti kulturor është një nga vlerat themelore evropiane dhe luan rol thelbësor në kultivimin dhe ruajtjen e dialogut, barazisë dhe zhvillimit të qëndrueshëm. Larmia kulturore e Maqedonisë së Veriut është dhe duhet të jetë një nga forcat kryesore të vendit. Një vend i cili ka për synim strategjik integrimin në BE, ku motoja kryesore është “të bashkuar në diversitet”, nuk guxon t’i shtypë identitetet e ndryshme kulturore përmes politikave shoviniste dhe segregacioniste, siç ka qenë rasti në gjithë historinë e ndërtimit të shtetit.

Komunat, për shkak të afërsisë së tyre me qytetarët, duhet të luajnë rolin kryesor në ruajtjen e interkulturalizmit, valorizimin e identiteteve kulturore të të gjitha bashkësive, mbrojtjen dhe promovimin e hapësirave kulturore dhe në shkëmbimet kulturore si mjete të fuqishme për dialog dhe ndryshime pozitive.

Për të avancuar këtë prioritet, do të zbatojmë një numër masash në nivelin lokal.

- ✓ **Decentralizimi i institucioneve të kulturës.** Do të angazhohemi për krijimin e sektorëve të veçantë për secilën bashkësi etnike brenda Ministrisë së Kulturës dhe për kalimin e shumë institucioneve kulturore nën ombrellën e komunave, duke sigurua buxhet adekuat për këto institucione përmes ndarjes së buxheteve adekuate për kulturën e bashkësive etnike dhe të komunave.

- ✓ **Krijimi i Bashkësisë së Komunave ku Gjuha Shqipe është zyrtare, si nismë ndërkomunale që do ta ketë mision kryesor bashkërendimin e aktiviteteve vendore nga fusha e trashëgimisë kulturore dhe shpirtërore të shqiptarëve dhe atyre rajonale, të iniciuara nga bashkësitë e komunave në Shqipëri dhe Kosovë.**
- ✓ **Kujdesi për muzetë dhe objektet e trashëgimisë kulturore.** Do të angazhohemi për **themelimin e muzeve rajonale** ndërkomunale për ruajtjen e vlerave tradicionale, që do të jenë nën kompetencat e pushtetit lokal.
- ✓ **Qendra rinore të resurseve (QRR) në çdo komunë.** Qendra Rinore e Resurseve do të themelohet në çdo qytet dhe do të menaxhohet nga komuna, OJQ-të lokale, kompani dhe aktorë tjerë në komunë. Qëllimi i QRR-ve do të jetë të bashkojë aktorët kyç në komunitet për të zgjidhur papunësinë e lartë të rinjtë në komunë dhe rajon dhe problemin me imigrimin e të rinjve, të cilët i braktisin rajonet periferike dhe vendin. QRR-të do të ofrojnë edhe trajnime të rëndësishme që do të ndërtojnë kompetenca kyçe për vendet e punës që u nevojiten kompanive. QRR-të do të bëjnë analiza vjetore të situatës në tregun e punës, do të listojnë nevojat dhe kërkesat e komunitetit të biznesit për fuqi punëtore. Aty, të rinjtë do të kenë mundësi të punojnë dhe shoqërohen për shkëmbim të ideve. Fokusi do të jetë në teknologji si inteligjenca artificiale, robotika, nanoteknologjitë dhe bioteknologjitë me çka do t'u jepet mundësi të rinjve të edukohen dhe zbatojnë këto teknologji duke marrë parasysh rekomandimet etike dhe implikimet shoqërore. QRR-të do të themelohen përmes partneriteteve publiko-private, duke i shfrytëzuar dhe modernizuar objektet e vjetra të cilat janë prona publike (p.sh. ish spitale, kazerma, dyqane etj.).
- ✓ **Stimulimi i aktiviteteve lidhur me artin dhe edukimin artistik në shkolla,** për zhvillimin e punës krijuese dhe mendimit kritik.
- ✓ **Shpërndarje e kuponëve kulturor për të rinjtë dhe studentët,** për të siguruar hyrje falas në ngjarjet kulturore komunale.
- ✓ **Rritja dhe diversifikimi i ofertës artistike në forma të reja,** duke përkrahur për shembull artin urban përmes thirrjeve për projekte për të zbukuruar muret e ndërtesave të braktisura apo infrastrukturën komunale (mure, tunele, ura, etj.).
- ✓ **Krijimi i hapësirave të akomodimit për artistët dhe i hapësirave bashkëpunuese kulturore** publike ose në partneritet me sektorin privat.
- ✓ **Vënia në pah dhe valorizimi i trashëgimisë komunale,** për shembull duke organizuar shtigje kulturore, në bashkëpunim me shoqatat kulturore.
- ✓ **Qendra kulturore të komunave tona në vende të treta ku jeton numri më i madh i mërgimtarëve nga komuna,** për shembull, qendra kulturore e Gostivarit në Cyrih të Zvicrës.

Sporti

Komunat duhet të vetëdijësohen më tepër për rëndësinë dhe natyrën ndër sektoriale të një politike të sportit për të gjithë, përfshirë impakti në integrimin social, shëndetësi, arsim, trajnim, punësim, etj.

Andaj, praktika e sportit duhet të inkurajohet nga aktorët komunalë si në aspektin e ofertës sportive ashtu edhe në të infrastrukturës. Gjithashtu të rëndësishme janë edhe aspektet që kanë të bëjnë me barrierën e kostos së regjistrimit në klube sportive.

Rinia është ndër asetet kryesore të vendit dhe të komunave. Rritja dhe përgatitja profesionale e rinisë do jete një ndër objektivat tona kryesore duku u siguruar zgjidhje të qëndrueshme të infrastrukturës sportive dhe financimin e ekipeve sportive.

Ne propozojmë masat në vijim.

- ✓ **Infrastrukturë sportive cilësore për të gjithë nxënësit.** Në bashkërenditje me autoritetet qendrore dhe përmes bashkëpunimeve ndërkomunale, Koalicioni Aleanca për Shqiptarët dhe Alternativa do të angazhohet që të gjitha shkollat fillore dhe të mesme të kenë qasje në fusha dhe salla sportive moderne dhe me pajisjet e nevojshme për praktikën e sportit.

- ✓ **Sallat sportive do të përkrahin aktivitetet e klubeve sportive, aktivitetet rekreative dhe ato garuese.** Çdo sallë në nivel lokal do të përkrah aktivitetet sportive në nivel të komunës pa kompenzim financiar, me çka do të stimulojmë më shumë në nivel lokal sportin dhe aktivitetet sportive si dhe organizimin e ngjarjeve, garave sportive dhe rekreative lokale dhe rajonale.
- ✓ **Shkolla të mesme për sport në çdo komunë.**
- ✓ **Zhvillimi i infrastrukturës së sportit në rrugë** (fusha të vogla sportive, zona të fitnesit, etj.
- ✓ **Rritja e subvencioneve për klubet dhe shoqatat sportive.**
- ✓ **Bursa për sportistët e rinj të suksesshëm dhe mbështetje financiare për sportistët e nivelit të lartë.**
- ✓ **Ndërtimi i shtigjeve në ambiente ekologjikisht të pastra.**
- ✓ **Stimulimi dhe mbështja e garave sportive shkollore.** Do të stimulohet krijimi i ligave sportive shkollore në nivelin komunal dhe rajonal, në sportet kryesore të praktikuara në shkollë (futboll, basketboll, atletikë, gjimnastikë, etj.).
- ✓ **Promovimi i ndërtimit të qendrave rajonale për sport dhe rekreativitet,** në bashkërendim me autoritetet qendrore dhe midis komunave sipas modelit ndërkomunal.
- ✓ **Ndërtimi i shtigjeve për biçikleta dhe këmbësorë në të gjithë territorin e komunës.**

4. Komuna me zhvillim të qëndrueshëm lokal

Zhvillimi i ekonomisë lokale dhe i punësimit

Shëndeti ekonomik i një komune ose rajoni matet për nga krijimi dhe zhvillimi i ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme (NVM). Në nivel vendi, nga gjithsej 72,315 subjekte afariste, pjesën më të madhe (79.1%) e përbëjnë subjektet afariste me 1 deri në 9 të punësuar. Më pas vijojnë subjektet afariste me 10-19 të punësuar, që përbëjnë 11.4% të numrit të përgjithshëm dhe ato me 20 deri 49 punonjës që përbëjnë 4.3% të numrit të përgjithshëm.

Nëse i forcojmë NVM-të, do ta dinamizojmë edhe rritjen ekonomike lokale. Por qasja ndaj zhvillimit ekonomik komunal duhet t'u përshtatet karakteristikave socio-ekonomike dhe demografike të komunës dhe rajonit planor. Mobiliteti, politika tatimore, mbrojtja e mjedisit, planifikimi hapësinor janë vetëm disa nga faktorët që ndikojnë në dinamikën ekonomike dhe tregtare të një komune.

Edhe pse është jetike për zhvillimin ekonomik lokal dhe punësim, tregtia vuan nga shumë pengesa mbi të cilat autoritetet lokale mund të veprojnë. Punësimi në përgjithësi është fushë transversale që varët kryesisht nga niveli qendror dhe nga investitorët, por autoritetet lokale kanë një rol të rëndësishëm për të luajtur si bashkëbisedues i privilegjuar i qytetarit dhe NVM-ve.

Ne jemi të përkushtuar për fuqizimin dhe zhvillimin e NVM-ve, përmirësimin e kushteve dhe rrethanave për krijimin e ndërmarrjeve të reja dhe mbështetjen e bizneseve lokale.

Në bashkëpunim me ekspertët, sektorin e biznesit si dhe organizata të ndryshme do të krijojmë kushte edhe për tërheqjen e investimeve të huaja, përfshirë nga diaspora, për të siguruar një zhvillim të qëndrueshëm lokal si dhe vende të reja pune.

Veç kësaj, komunat duhet të inkurajojnë, udhëzojnë dhe orientojnë qytetarët në kërkimin e një vendi pune, por gjithashtu të zhvillojnë bashkëpunim me organizata të ndryshme qendrore siç është Agjencia e Shërbimit të Punësimit, odat ekonomike dhe institucionet e arsimit profesional, në mënyrë që të inkurajojnë qytetarët që të orientohen drejt vendeve të punës deficitare ose aftësimi profesional.

Në këtë rrafsh, propozimet tona janë:

- ✓ **Miratimi i një plani zhvillimor komunal**, që synon zhvillim të qëndrueshëm mjedisor dhe të barabartë shoqëror.
- ✓ **Programe trajnimi dhe mbështetje të NVM-ve për e-commerce.** Aktualisht, vetëm 3% të NVM-ve në vend i shesin produktet e tyre online, që është niveli më i ulët në Ballkanin Perëndimor. Në kuadër të Qendrës për Transformim Digjital do të krijohet mekanizëm i veçantë që do të mundësojë këtë trajnim.
- ✓ **Krijimi i zyrës së ekonomisë lokale në çdo komunë** ose në nivel ndërkomunal, për të mbështetur individualisht NVM-të dhe sipërmarrësit lokalë përmes ofrimit të shërbimeve specifike siç janë këshillimi ligjor, përgatitja e një plani financiar, kërkimi i financimeve, vënia në dispozicion të lokaleve me qira të moderuara, etj.
- ✓ **“Fshatra inteligjente”.** "Smart villages" është koncept relativisht i ri në kuadër të politikave evropiane për zhvillim rural, përmes të cilit fermerëve u mundësohet qasje dhe aftësim në përdorimin e teknologjive informatike me qëllim të zhvillimit të zonave rurale. Ky koncept u mundëson bizneseve rurale që të zhvillojnë modele të reja të biznesit dhe të lidhen dhe bashkëpunojnë më mirë me bizneset urbane. Do të zbatohet projektet për fshatra inteligjente në komunat rurale të vendit, kjo si ndihmesë për fermerët për t'i promovuar produktet lokale, turizmin rural, si dhe aktivitetet kulturore rurale, gjë që do të kontribuojë në zhvillimin e sektorit të agrobiznesit, rritjen e eksportit dhe zhvillimin ekonomik. Po ashtu do punohet në krijimin e fermave eksperimentale, të cilat do të jenë në shërbim të fermerëve dhe shkollave profesionale për trajnim dhe inovacion.
- ✓ Do të kërkojmë **hapjen e zyrave lokale të Ministrisë së Bujqësisë në komunat rurale** në lokacionet ku mungojnë për një shërbim më të afërt me nevojat e bujqve.

- ✓ **Promovimi dhe valorizimi i produkteve lokale**, duke mbështetur prodhuesit lokalë në prokurimet komunale, shujtat shkollore e të çerdheve dhe duke u krijuar kushte shtesë për të rritur cilësinë e produkteve të tyre me synim të rritjes së kapaciteteve eksportuese.
- ✓ **Nxitja e bashkëpunimit midis institucioneve akademike për zhvillim të “research and development” në nivel të kompanive.** Kjo do të mundësojë optimizimin e procesve dhe ngritjen e cilësisë së produkteve.
- ✓ **Promovimi i zinxhirëve të shkurtra ushqimore**, duke mbështetur produktet lokale në tregje dhe shitore, si dhe platformat digjitale për porositje të produkteve lokale.
- ✓ **Promovimi i inovacionit dhe mësimit të teknologjive të reja**, në veçanti për NVM-të; punëkërkesit dhe të rinjtë për t’u mundësuar atyre që të bëhen aktorë në ekonominë bashkëkohore.
- ✓ **Punë praktike për studentët në institucionet komunale.** Do të ketë së paku dy praktikantë çdo vit me pagesë në nivel të rrogës minimale.
- ✓ **Nxitja dhe ruajtja e artizanateve.**

Turizimi

- ✓ **Rritja e investimeve në qendrën turistike “Kodra e Diellit” dhe teleferiku Tetovë-Kodra e Diellit.** Do të rriten investimet në këtë aset të turizmit dhe zhvillimit të rajonit të Pollogut, do të zgjidhet statusi dhe pronësia e qendrës turistike “Kodra e Diellit” dhe ajo do të rindërtohet dhe lëshohet në përdorim brenda dy viteve të para të qeverisjes sonë.
- ✓ **Rinovimi i atraksioneve turistike dhe i trashëgimisë arkitektonike komunale me interes për turistët.**
- ✓ **Krijimi i një web faqe dhe një aplikacioni komunal** që listojnë dhe promovojnë monumentet dhe hapësirat me interes turistik brenda territorit të komunës, turizmin rural, si dhe ofertën hoteliere, përfshirë bujtinat rurale private.
- ✓ **Zhvillimi i një rrjeti shtigjesh dhe shëtitjesh të gjelbra, malore dhe rurale,** në bashkëpunim me Ministrinë e mjedisit jetësor dhe planifikimit hapësinor. Vëmendje e veçantë do t’i kushtohet sinjalizimit të shtigjeve, vendosjes së tabelave informative dhe udhëzuese për vendet turistike, përfshirë përmes teknologjive informative (scan & go).

5. Komuna me rend dhe plan në çdo cep

Planifikimi urban dhe rural

Niveli i investimeve në infrastrukturën bazike, siç është uji i pijshëm dhe kanalizimet, ka qenë mjaft i ulët dhe diskriminues në dekadën e fundit, veçanërisht në pjesën perëndimore të vendit, duke rezultuar në një zhvillim infrastrukturor të pamjaftueshëm krahasuar me vendet e rajonit.

Mobiliteti dhe siguria rrugore gjithashtu janë sfida në vete. Sipas BE-së, 39% e rrugëve në Maqedoninë e Veriut janë jashtëzakonisht të pasigurta. Kemi një infrastrukturë rrugore jashtëzakonisht të pabarabartë ndërmjet rajoneve, kryeqytetit dhe qyteteve tjera të vendit, si dhe mes komunave urbane dhe atyre rurale.

Ne do të përqendrohemi në trajtimin e problemeve kryesore në këtë fushë, si dhe në modernizimin dhe adresimin e pabarazisë në sektorët e mobilitetit, rrugëve, infrastrukturës komunale, planifikimit hapësinor, tokës ndërtimore, urbanizmit dhe energjisë. Prioritete të veçanta do të kenë rritja e konektivitetit lokal dhe atij rajonal, si dhe avancimi dhe modernizimi i infrastrukturës lokale, veçanërisht sa i përket ujit të pijshëm, kanalizimeve dhe trajtimit të ujërave të zeza.

Komunat do jenë vende me infrastrukturë më të përparuar duke adaptuar planet zhvillimore me nevojat investuese në infrastrukturë.

Vlerësojme se një nga sfidat kryesore bashkëkohore të nivelit lokal është sigurimi i një ambienti jetese që respekton mjedisin, por në të njëjtën kohe duke u përballur me imperativin e zhvillimit infrastrukturor (transport, shkolla, rrugë, banim). Andaj, ne promovojmë arritjen

e objektivave të zhvillimit të qëndrueshëm të vendosura nga instancat ndërkombëtare dhe evropiane që synojnë uljen drastike të konsumit energjetik, ruajtjen dhe mirëmbajtjen e hapësirave të gjelbra, zonave natyrore dhe mbrojtjen e biodiversitetit.

Ne angazhohemi gjithashtu për promovimin e trashëgimisë lokale, natyrore dhe arkitekturale, duke riorganizuar hapësirën publike në mënyrë estetike dhe të qëndrueshme.

Planifikimi hapësinor në nivelin komunal duhet të synojë ngrirjen e zgjerimit urban anarkik, në dëm të hapësirave të gjelbra, pyjeve dhe tokës bujqësore. Dendësimi i territorit do të favorizojë zhvillimin e formave të banimit më të përshtatura me sfidat mjedisore dhe nevojat dhe mundësitë financiare të çifteve të reja, që janë viktimat e para të rritjes së çmimeve të patundshmërisë.

Për të arritur këto objektiva, propozojmë:

- ✓ **Ujë të pijshëm, rrugë cilësore dhe kanalizime për të gjitha vendbanimet.** Sipas raporteve të BE-së, Maqedonia e Veriut gjendet në vendin e parafundit në Evropë sa i përket mbulimit të vendbanimeve me infrastrukturë themelore të ujit të pijshëm, kanalizimit dhe trajtimit të ujërave të zeza. Prandaj, ne do të zhvillojmë një plan veprimi për investime në fushën e infrastrukturës komunale me fokus në ndërtimin e sistemeve për furnizim me ujë të pijshëm, kanalizim dhe stacione për trajtimin e ujërave të zeza, duke u dhënë përparësi projekteve rajonale ndërkomunale dhe rritjes së investimit të donatorëve në këtë sektor themelor të mirëqenies njerëzore.
- ✓ **Miratimi i planeve të reja urbanistike** me qëllim të zbatimit të normave urbanistike evropiane, ngrirjes së zgjerimit urban anarkik, dhe ruajtjes dhe zgjerimit të hapësirave të gjelbra, pyjeve dhe tokës bujqësore.
- ✓ **Miratimi i udhëzimeve të qarta dhe transparente mbi politikën e lejeve të ndërtimit në çdo komunë.**
- ✓ **Miratimi i një plani të zhvillimit rural në çdo komunë,** që synon promovimin e një arkitekture dhe një peizazhi që valorizon kontekstin lokal historik, mjedisin dhe banimin e qëndrueshëm.

Mobiliteti

Qytetarët shprehin qartë pakënaqësinë e tyre për gjendjen e mjeruar të rrugëve, mungesën e transportit publik, rritjen e trafikut të automjeteve dhe mungesën e vendeve të parkimit.

Vlerësojmë se promovimi i një mobiliteti bashkëkohor dhe të qëndrueshëm është domosdoshmëri, ku ndarja e hapësirës publike është e ekuilibruar midis këmbësorëve, çiklistëve dhe automjeteve. Ne besojmë gjithashtu se problemi i mobilitetit nuk mund të rregullohet vetëm në nivelin e territorit komunal, por se ai duhet të adresohet në nivel ndërkomunal dhe rajonal. Ne i kushtojmë rëndësi të veçantë mobilitetit, si mjet thelbësor i zhvillimit lokal, me pasoja direkte në aktivitetin ekonomik, krijimin e hapësirave të jetesës së përbashkët për të gjithë përdoruesit dhe përmirësimin e qasjes në objekte tregtare.

Propozimet tona janë:

- ✓ **Regjistri i rrjetit rrugor komunal dhe rajonal.** Do të evidentojmë nevojat për ndërtimin e rrugëve të reja lokale si dhe për rehabilitimin e rrugëve ekzistuese. Ky regjistër i rrjetit rrugor komunal dhe rajonal do të jetë udhërrëfyes për punën e komunës, përfshirë mundësinë e projekteve ndërkomunale.
- ✓ **Krijimi i një regjistri të vendeve me shkallë të lartë të aksidenteve të trafikut,** në mënyrë që të definohet një plan investues specifik (ngadalësues, sensorë, semaforë, rreth rrotullime, etj.).
- ✓ **Krijimi i zonave pedonale në qendër të qyteteve,** në bashkërenditje me komunitetin dhe duke marrë parasysh ndikimin në sektorin e tregtisë dhe duke ofruar zgjidhje efektive parkimi.
- ✓ **Identifikimi i rregullt i trotuareve të dëmtuara dhe intervenimi i shpejtë për të sanuar gjendjen.**
- ✓ **Përmirësimi i qasshmërisë së hapësirës publike për personat me lëvizshmëri të zvogëluar** (trotuare të ulura, shtylla mbrojtëse, vendkalime për këmbësorë, ndriçim publik, etj.) dhe rezervimi i së paku 3% të vendeve të parkimit për personat me lëvizshmëri të zvogëluar.

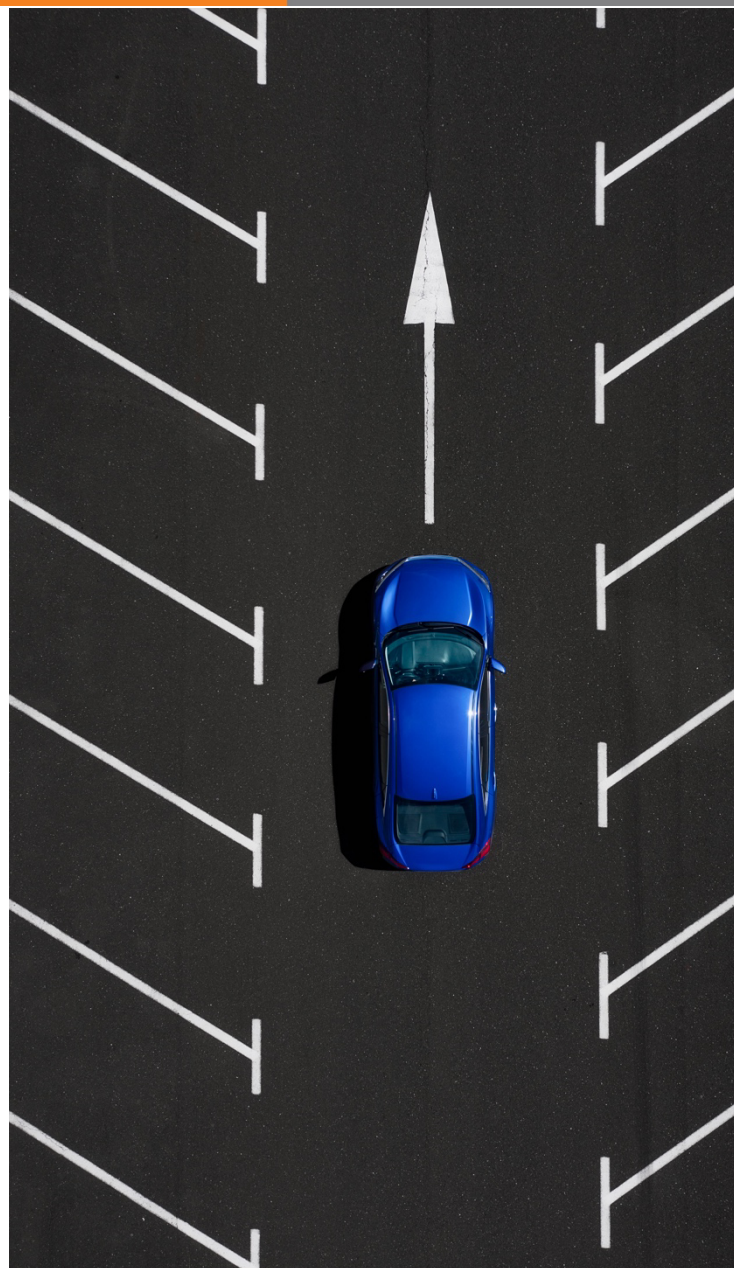
- ✓ **Miratimi i planit të çiklizmit në çdo komunë**, përfshirë zgjerimin e shtigjeve të biçikletave, subvencionimin e blerjes së tyre dhe bashkëpunimin me shoqatat e çiklistëve.
- ✓ **Zbatimi i sistemit të kartelës së banorit në qendrat e qyteteve** që siguron parkim falas për dy vetura për ekonomi familjare brenda lagjes.
- ✓ **Vende të rezervuara parkimi dhe karrikimi për veturat elektrike.**
- ✓ **Krijimi dhe subvencionimi i vend parkingjeve nëpërmjet platformës digjitale.**
- ✓ **Ndërtimi i parkingjeve me pagesë**, përmes koncesioneve të hapësirës publike për sektorin privat.

Banimi i qëndrueshëm dhe i përballueshëm

Shtrengimi i rregulloreve të planifikimit urban dhe mungesa e ofertës së banimit të vogël dhe të mesëm, çon pashmangshëm në rritje të çmimeve të patundshmërisë dhe sjell pasoja tjera për mënyrën e jetesës dhe mobilitetin.

Ne propozojmë:

- ✓ **Promovimi i krijimit të njërive të reja banesore të adaptuara me sociologjinë e komunës**, në bashkëpunim me autoritetet tjera publike dhe sektorin privat.
- ✓ **Promovimi i projekteve mikste të ndërtimit në kuadër të zhvillimit urban.** Objektet e reja duhet të kombinojnë funksionet e banimit, tregtisë, zyrave, kulturës, duke marrë gjithashtu parasysh mobilitetin (vendet e parkimit) dhe çështjet mjedisore.
- ✓ **Krijimi i agjencisë së patundshmërisë sociale**, duke inkurajuar pronarët t'i besojnë komunës administrimin e pronës së tyre.
- ✓ **Lehtësimi i blerjes së shtëpisë apo banesës së parë për çiftet e reja**, duke i stimuluar kompanitë që t'u shesin atyre me çmime pa profit dhe duke i liruar çiftet e reja nga pagesa e tatimit në pronë për aq kohë sa ata paguajnë këste të kthimit të kredisë banesore pranë një institucioni financiar.

PROGRAMI I PËRGJITHSHËM KOMUNAL 2021 - 2025

KOALICIONI ALEANCA PËR SHQIPTARËT & ALTERNATIVA